

Mokslo Lietuva

IŠLEISTAS NAUJAS „KUPIŠKĖNŲ ENCIKLOPEDIJOS“ TOMAS ■ 3 p.
TADAS VRUBLEVSKIS IR JO BIBLIOGRAFIJOS RODYKLĖ ■ 8 p.

ISTORINĖ PRŪSŲ
LEMTIS ■ 9 p.

■ p. 4, 5 Nikolajus Medvedevas apie Algirdą Mykolą Brazauską

■ p. 11 Deltuvos krašto almanachui ESKIZAI – 20 metų

Nr. 17 (483)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

MODERNYBĖS IR TRADICIJOS SANKIRTOJE: apie baimes ir užuovėjas

Gedimino Zemličko nuotrauka

Kuršių marių užtėkis Nidoje (bet ne užuovėja), kurį kasdien regėjo jaunųjų tyrėjų stovyklos dalyviai

Rugsėjo 13–16 d. Nidoje šurmuliavo jaunųjų tyrėjų stovykla, pavadinta veikiau šmaikščiai, negu aiškiai, užtat intriguojančiai – „UŽUOVĖJOS: apie KALBĄ ir kitas BAIMES“. Perskaitęs kiekvienas, kuriam neatvėsęs pažinimo siekis (o tokių mūsų aplinkoje juk nėra), tikriausiai užsigeistų sužinoti daugiau ir apie tas baimes. Taip pat ir apie kalbą, kurią žodelis *kitas* susiejo į vieną mazgą su baimėmis. Veikiausiai to ir siekė stovyklos iniciatoriai. Visi, bent jau Vakarų pasaulio žmonės, paveikti Freudo ir jo gausių pasekėjų, tad esame nusiteikę rimtai ir net pagarbiai vertinti pasąmonės reiškinius, taip pat ir baimes, lankančias mus per sapnus, meditavimus ir burtavimus, nelygu kas kuo užsiima.

Šiokio tokio aiškumo dėl programos pavadinimo suteikė Vytauto Didžiojo universiteto

filosofijos doktoranto Ervino Koršunovo stovykloje skaitytas pranešimas „Lietuviškoji chimera ir jos baimė“. Pranešėjas kvietė atsigręžti į mūsų vadinamąją pagoniškąją tapatybę, kurioje kiek užsimaskavę slypi esminiai archetipai, įvardyti kaip užuovėjos – apie mūsų baimes, kalbą, sąmonės ir istorijos formavimą(si). Išsiaiškinę, kur glūdi mūsų baimių – tikrų ar įsivaizduojamų – priežastys, pasijuntame stovį ant tvirto žinojimo pagrindo, nes nėra nieko blogiau už nežinomybę, dažną įvairių baimių ar įsikalbėjimų priežastį. Antai filosofas Arvydas Šliogeris viename interviu teigė, kad mūsų baimės dažnai kyla iš to, kad esame priversti gyventi neįaukiame pasaulyje: kuo daugiau žmogų užplūsta vadinamosios „informacijos“, tuo jis jaučiasi neįaukiau, tuo daugiau netikrumo ir baimių patiria. Anot A. Šliogerio,

būtent informacinės technologijos sukuria baimės visuomenę ir baimės valdomą individą.

Patys jaunieji tyrėjai sudarė stovyklos darbo programą, patys kvietėsi juos dominančius pranešėjus, taip pat patys rūpinosi užsitikrinti rėmėjų paramą. Kas jaudina jaunuosius tyrėjus galima spręsti iš stovyklos programos, kurios visas septynias temas išvardysime: „Šiandieniniai kalbos iššūkiai“, „Kalba laike ir erdvėje“, „Filosofinės atodangos“, „Kalbos galimybės ir ribos“, „Baltistikos aktualumas ir neišsėmiamumas“, „Kitoks žvilgsnis į vardyną“ ir „Kalbos ir literatūros sąsajos“.

Jauniesiems tyrėjams teikia garbę, kad jie nepasitenkino vien bendraamžių pranešimais, o

Prof. Dobilas KIRVELIS

Šiais, 2012 m., Kaune ir Vilniuje žymimas Lietuvos biofizikos mokslo 50-metis. O 2011 m. pradžioje Švietimo ir mokslo ministerija patvirtino naują redaguotą Lietuvos mokslo klasifikaciją, kurioje biofizikos mokslo kryptį – 02B BIOFIZIKA – sumažino tris kartus, paliko tik penkias mokslo šakas iš buvusiųjų 15 BIOMEDICINOS mokslų krypties 1989 m. priimtos klasifikacijos. Tiesa, tenka pripažinti, kad paliko svarbiausią (žiūrint mokslo raidos požiūriu) – Sistemų (fiziologinę) biofiziką (B130) ir papildomai pridėjo specifinės svarbos Biomechaniką ir kibernetiką (B115).

Kyla daug klausimų: ką tai reiškia žiūrint biomedicinos mokslų ateities požiūriu? Ar biochemija, genetika ir molekulinė biologija taip jau visuotinai ir visiškai aprėps gyvosios gamtos mokslus, kad biofizika paliekama tik šių mokslų nedidelis prielipas? O gal priešingai, biofizika jau tampa sisteminio – šiandien labiausiai pa-

BIOFIZIKA: praeitis, dabartis, perspektyvos ir Lietuvos mokslų klasifikacija

sigendamo, silpnai išvystyto gyvosios gamtos pažinimo metodo pamatu? Ir kaip tik 1998 m. priimta mokslo klasifikacija buvo progresyvesnė. Nes ji visas biologinių – gyvybės mokslinių tyrimų šakas, pagrįstas tikslųjų mokslų metodais, apjungė kryptimi – BIOFIZIKA 002. Tiesa, ten buvo gausu neapibrėžtumų – neaišku, kur padėti Biochemiją ir Informatiką, ypač Bioinformatiką ir Kibernetiką.

Mokslų klasifikacija, jos poreikis Lietuvoje suprantamas gana siaurai, pragmatiškai. Ji reikalinga bibliotekininkams ir valstybės biurokratijai. Bibliotekininkams, kad įvairiuose informacijos nešikliuose paskelbta mokslinė informacija būtų sudėliota į tam tikrus „stalčiukus“, pagal kuriuos ieškantieji galėtų lengvai rasti tai, kas jau yra paskelbta. Biurokratiniam aparatui – sudėlioti į atitinkamus „stalčiukus“ mokslo darbuotojus, mokslininkus. Abiem šiais atvejais mokslų klasifikacija fiksuoja tik esamą padėtį, be nuorodų į mokslo raidą, perspektyvą. Labai panašiai, kaip kad ir biologinė – gyvojo pasaulio klasifikacija.

Tačiau mokslų klasifikacijos sistema turi ne tik atspindėti esamą mokslo padėtį, bet ir teikti nuostatą tolesnės mokslų raidos kryptį. Tai atspindėjo klasikinė K. S. Peirso (*Charles Sanders Peirce*) ir Herberto Spenserio (*Herbert Spencer*) praėjusio šimtmečio pradžios klasifikacijose. O biofizikos perspektyvos buvo pabrėžtos dar anksčiau, XIX a. pabaigoje kuriamose Frenco Galtono (*Sir Francis Galton*) ir ypač jo mokinio Karlo Pirsono (*Karl Pearson*) mokslo klasifikacijose,

■ Nukelta į 6 p.

■ Nukelta į 10 p.

DIDŽIOJO „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO“ NETEKTYS XX A. VIDURYJE (3)

Pradžia Nr. 15, 16.

Aldonas PUPKIS
Lietuvių kalbos institutas

Tęsiame Aldono Pupkio straipsnį, skirtą kalbininkams, prisidėjusiems prie didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ sudarymo XX a. viduryje.

Mirusieji, represuoti ir pasitraukusieji iš Lietuvos žodžių rinkėjai ir žodyno talkininkai

Kaip žinoma iš „Lietuvių kalbos žodyno“ istorijos, 1930 m. pabaigoje Juozas Balčikonis, perėmęs Kazimiero Būgos paliktą žodyno kartoteką, greitai pamatė, kad trūksta daug žodžių iš įvairių tarmių, nebuvo išrinkti žodžiai ir iš nemažos dalies senųjų ir senesniųjų raštų. Žodyno redaktorius šokosi organizuoti žodžių rinkimo talką iš gyvosios kalbos ir ji pasirodė gana vaisinga. Toje talkoje dalyvavo Švietimo ministerijos paraginti mokytojai, taip pat daug studentų, dalis kunigų, teisininkų ir kitų profesijų žmonių. Kilo net tam tikras žodžių rinkimo sąjūdis: atsirado tikrų to darbo entuziastų, organizatorių, mokyklose kūrėsi mokinių žodžių rinkėjų būreliai, vis daugiau žmonių pradėjo siūlyti nurašinėti iš raštų. Tą talkos mastą rodo ir redaktorius žodyno I tome, išėjusiame 1941 m., įdėtoje prakalboje pateikti rinkimo rezultatai. Joje rašoma, kad iki išeinant I tomui atsirado 857 žmonės, atsiuntę nors nedidelį skaičių žodžių (tarp jų buvo ir tūkstančius surinkusių), per 10,5 metų talkininkų surinkta iš gyvosios kalbos 559 986 žodyno lapeliai. Iš raštų, daugiausia pačios redakcijos įgėjomis, surinkta taip pat maždaug tiek, taigi per tą laiką kartoteka padidėjo visu milijonu lapelių.

Reikia apgailestauti, kad iš tuo metu rinkusių žodžių didžiulio pulko žodyno talkininkų nemaža dalis XX a. viduryje arba mirė, žuvo kovoje, ar patys pasitraukė iš gyvenimo, arba paliko Lietuvą dėl antrosios sovietų okupacijos. Tų netekusių buvo daugiau kaip šešios dešimtys žmonių.

Skelbiame abėcėlinį tų rinkėjų sąrašą su trumpais biografiniais faktais ir žinomu ar numanomu įnašu į žodyno kartoteką. Į jį įtraukti rinkėjai, davę žodyniui ne mažiau kaip 100 žodyno lapelių, taip pat keli visuomenei gerai žinomi mokslo ir meno žmonės, kurių lapelių skaičius nesiekė 100. Sąrašas nėra galutinis, nes ne visų buvusių rinkėjų biografijas pavyko kaip reikiant nustatyti.

Vladas Aravičius (1902–?), mokytojas. 1933 m. dirbdamas Perlojos pradinėje mokykloje žodyniui perdavė per 180 dzūkų krašto žodžių. 1941 m. išvežtas į Sibirą, į Lietuvą grįžo 1958 m.

Albinas Ąžuolas (1916–?), gydytojas. Studijuodamas 1933–1934 m. žodyniui užrašė 128 žodyno lapelius iš Kruopių apylinkės. 1946 m. suimtas ir nuteistas, į Lietuvą grįžo 1955 m.

Jonas Balys (1909–2011), tautosakininkas. Įvairiais metais žodyniui užrašė per 60 žodžių, bendradarbiavo su žodyno redakcija. Amerikoje toliau tęsė tautosakos skelbimo ir tiriamuosius darbus.

Antanas Bandzinas (apie 1910 m. – ?), tarnautojas. 1931 m. žodyno kartotekai atidavė apie 150 savo užrašytų lapelių. 1941 m. buvo represuotas.

Kazys Barėnas (Barauskas) (1908–2006), rašytojas, vertėjas. Studijų metais ir vėliau (1942 m.) iš Pumpėnų apylinkės užrašė per 300 žodyno lapelių. Rašytojo biografai nurodo jį labai didžiavusius buvus didžiojo žodyno talkininku.

Felicija Bortkėvičienė (1873–1945), įžymi visuomenės veikėja. 1933, 1936 ir 1939 m. žodyno kartoteka buvo papildyta per 2000 jos užrašytų žodyno lapelių.

Bernardas Brazdžionis (1907–2002), poetas. 1932 m. prie žodyno kartotekos prisidėjo savo užrašytais 12 tarminių žodžių lapeliais.

Stasius Būdavas (1908–1966), rašytojas. 1933 m. žodyniui atidavė savo užrašytus 55 Papielėje žodžių lapelius. Baigiantis karui pasitraukė į Vakarus.

Jonas Būgà (1919–2004), kunigas, Juozo Būgos brolis, Kazimiero Būgos sūnėnas. 1938–1941 m. žodyno kartotekos dokumentuose įregistruota iš jo priėmus apie 8300 žodyno lapelių (dalis išrašyta iš raštų). 1945–1957 m. buvo Sibiro kalinys.

Juozas Būgà (1921–1957), tautotyrininkas, tautosakos rinkėjas. Dar mokydamasis Zarasų gimnazijoje pradėjo rinkti žodžius, subūrė mokinių rinkėjų būrelį, 1938–1941 m. žodyniui vienas ir su kitais užrašė 2850 tarminių žodžių. Baigiantis karui pasitraukė į Vakarus.

Jeronimas Cicėnas (1909–1987), žurnalistas, Vilniaus krašto visuomenės veikėjas. Mato Untulio įtrauktas į žodžių rinkimą Vilniaus krašte nuo 1932 m. žodyniui užrašė per 1000 žodžių. Žinoma, kad tarp jo užrašytų lapelių yra ir dalis paties sukurtų žodžių, todėl žodynininkai į jo lapelius žiūri gana atsargiai. Baigiantis karui pasitraukė iš Lietuvos.

Juozas Cicėnas (1891–?), dramaturgas. 1936 m. žodyniui užrašė apie 200 lapelių iš gimtosios Daugėliško apylinkės. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Steponas Češūnas (1887–?), mokytojas, vertėjas, spaudos darbuotojas. Buvo talkinęs Kazimierui Būgai kaip žodžių rinkėjas, Juozo Balčikonio žodyno redakcijai pateikė daugiau kaip 100 žodyno lapelių. Vytauto Vitkausko duomenimis, atsidūrė tarp išstremptųjų į Sibirą.

Vaclovas Čiziūnas (1900–1980), pedagogas, publicistas, literatūros tyrėjas. 1932 m. užrašė 25 žodžius savo gimtojoje Gelvonų apylinkėje. Pasitraukęs į Vakarus plačiai reiškėsi išeivijos veikloje.

Domininkas Čibas (1907–?), spaudos darbuotojas. Studijuodamas Vytauto Didžiojo universitete žodyno redakcijai pateikė daugiau kaip pusantro šimto Vabalninko apylinkėje užrašytų žodžių. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, vėliau bendradarbiavo Bostono „Lietuvių enciklopedijoje“.

Jurgis Ėlisonas (1889–1964), žymus zoologas, pedagogas, vadovėlių autorius. Buvo rinkęs žodžius dar

Žodyno redakcija: Antanas Lyberis, Kazys Vosylius, Napalys Grigas, Aleksandras Lengvinas, Juozas Balčikonis, Jonas Mikeliūnas, Zenonas Uoselis, Stasys Jakštas. Kaunas, Maironio namai (1938)

Kazimierui Būgai, aktyviai talkino ir Balčikonio vadovaujama žodyno redakcijai. Šaltiniuose skelbiama jį kartu su mokiniais surinkus apie 5000 žodyno lapelių. Daugelis iš jų labai vertingi, dalis yra vieninteliai kartotekos šaltiniai. Karui baigiantis pasitraukė į Vokietiją, ten ir mirė.

Kazimieras Gailiūnas (1917–1945), lituanistas, žodžių rinkėjas. Studijuodamas 1937–1941 m. surinko apie 8000 žodžių iš gimtųjų Devynuonių (Pociūnėlių vlsč.), iš raštų išrašė dar bent 2000 lapelių. Žuvo partizaninėje kovoje.

Antanas Giėdrius (Giedraitis) (1892–1977), pedagogas, rašytojas. Jo vardu žodžių rinkėjų dokumentuose fiksuota priėmus apie 70 žodyno lapelių. Apskritai jurbarkiškiečiai broliui Izidorius, Juozas ir Antanas Giedraičiai laikomi vieni iš geriausių rinkėjų, jų vardu nurodoma kartoteką papildžius 3000 tarminių žodžių lapelių. Karui baigiantis Antanas Giedrius pasitraukė į Vakarus.

Marija Birutė Gimbutienė-Elseikaitė (1921–1994), pasaulinio garso lietuvių mokslininkė archeologė, archeomitologijos mokslo pradininkė. Studijuodama 1939–1940 m. aktyviai rinko tautosaką, kartu žodyniui užrašė beveik 300 tarminių žodžių. Mokslo aukštumas pasiekė gyvendama ir dirbdama Vakaruose.

Pranas Gipiškis (1893–?), pedagogas, vertėjas. Vos Balčikoniumi paskelbus žodžių rinkimo talką vien per 1931 m. surinko apie 750 žodžių. Ir vėliau žodyno redakcijai siuntė kartu su mokiniais surinktus žodžius. 1941 m. išvežtas į Sibirą.

Kazys Grinius (1866–1950), gydytojas, trečiasis Lietuvos Respublikos prezidentas. Daktaro Grinius biografai iškelia ir jo talką „Lietuvių kalbos žodyno“ redakcijai. Nors archyvuose dokumentuose nepasisekė aptikti duomenų apie jo užrašytų lapelių skaičių, tačiau itin svarbu pabrėžti, kad pats Balčikonis Grinių laikė ypač patikimu savo tarmės (Sasnavos vlsč.) informantu.

Mikalina Glemžaitė (1891–1985), pedagogė, etnografė, Sibiro tremtinė. 1948 m. žodyno kartotekai jį perdavė apie 200 kupiškėnų tarmės žodžių.

Valentinas Gūstainis (1896–1971), žurnalistas, vertėjas, visuomenės veikėjas. 1941 m. su šeima išvežtas į Sibirą, ten suimtas ir įkalintas. Į Lietuvą grįžo 1956 m. ir apsigyvenęs Griškabūdyje 1959–1963 m. užrašė apie 180 zanavykų tarmės žodžių lapelių.

Zenonas Ivinskis (1908–1971), istorikas. Studijuodamas universitete 1931 m. žodyniui užrašė apie 100 tarminių žodžių. Karui baigiantis pasitraukė iš Lietuvos.

Dovas Jagomāstas (1904–1941 sušaudytas nacių), spaudos darbuotojas. 1941 m. redakcija iš jo gavo 95 užrašytus tarmiškus žodžius iš Kuršėnų. 1943 m. iš jo lapų redakcijos žmonės persirašė dar 270 žodžių.

Paulius Jurkus (1916–2004), mokytojas, žurnalistas, rašytojas, Vytauto Mačernio bičiulis. Studijuodamas yra užrašęs apie 500 Žemaičių Kalvarijos šnektos žodžių. Baigiantis karui pasitraukė iš Lietuvos.

Anatolijus Kairys (1914–2008), poetas ir prozininkas. 1937–1938 m. redakcijai atidavė 64 Daugailių apylinkėje užrašytus žodžius. Geriausių savo kūrinius parašė išeivijoje.

Jonas Kardėlis (1893–1969), žurnalistas, visuomenės veikėjas. 1932–1933 m. žodyno redakcijai pateikė apie 250 žodžių, o 1942 m. įteikė dar 40. Išvykęs iš Lietuvos plačiai reiškėsi išeivijos veikloje.

Petras Klimas (1891–1969), diplomatas. Siuntė žodžius dar Kazimierui Būgai, bendravo su Juozu Balčikoniumi, jam perdavė pluoštą tarminių žodžių (ne mažiau kaip 150).

Petras Kōndratas (1913–1971), mokytojas, rašytojas. 1933 m. žodyno redakcija iš jo priėmė 159 tarmiškus

žodžius, o 1942 m. dar 25. 1947–1956 m. kalintas Vorkutoje.

Antanas Krivickas, mokytojas. Buvo sukaukęs nemažą žodžių rinkinį, bet 1948 m. išvežant į Sibirą jis dingo. Tremtyje iš likimo draugų surinko 44 žodžius ir nusiuntė Balčikoniumi. Laiške pabrėžė, kad visus žodžius dar reikia gerai patikrinti vietos žmonių kalboje.

Mykolas Kūjus (1906–1984), mokytojas, dėstytojas, publicistas. Studijuodamas 1932–1933 m. žodyniui pateikė daugiau kaip 100 iš gyvosios kalbos užrašytų žodžių. Pasitraukęs iš Lietuvos reiškėsi išeivijos veikloje.

Petras Lapiēnė (1904–1943), mokytojas, vertėjas, esperantininkas. Iš gyvosios kalbos užrašė 120 žodžių, redakcijos prašomas tikrino žodžių vartojimo geografiją.

Albinas Liaugminas (1907–1992), pedagogas, psichologas. Studijuodamas užrašė apie 600 žodžių iš gimtosios Laižuvos šnektos. Autobiografijoje šią talką laikė svarbiu savo gyvenimo faktu. Baigiantis karui pasitraukė į Vakarus.

Vytautas Mankeliūnas (1912–?), kunigas, vertėjas, publicistas. 1931–1933 m. žodyno redakcijai perdavė apie 6000 žodyno lapelių. Išvykęs į Vakarus profesoriavo Kolumbijos universitete.

Kazys Masiliūnas (1902–1973), kalbininkas, visuomenės veikėjas. Būdamas Švietimo ministerijos generalinis sekretorius ir Lituanistikos instituto direktorius be išlygų rėmė ir palaikė savo mokytojo Balčikonio vadovaujamo žodyno redakcijos darbą. 1942 m. žodyniui užrašė 30 gimtosios Ramygalos apylinkės žodžių. Grįžęs iš Sibiro ir pradėjęs dirbti Veterinarijos akademijoje 1956–1962 m. žodyniui surinko 3500 Ramygalos šnektos žodžių ir išrašė apie 28 500 lapelių iš įvairių raštų.

Bus daugiau

ANTRASIS KUPIŠKĖNŲ ENCIKLOPEDIJOS TOMAS

„Mokslo Lietuvos“ 2007 m. liepos mėn. numeryje buvo pristatytas kėtik išleistas „Kupiškėnų enciklopedijos“ I tomas (jo apimtis 607 p.), kuriame abėcėlės tvarka pateikti A–J raidėmis prasidedantys straipsniai. Jų yra per 1000 ir dar įdėta apie 1800 iliustracijų, nemaža jų dalis – spalvotos. Leidinio

„Kupiškėnų enciklopedijos“ II T. viršelis

sumanytojas, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius – Vidmantas Jankauskas. Buvo paminėta, kad ši enciklopedija reikšmingai papildė leidinių grupę, skirtų mūsų krašto istorijai pažinti, tirti, užfiksuoti, tarp kurių minėtinos „Lietuvos valsčių“ serijos knygos ir kiti panašaus pobūdžio enciklopediniai leidiniai (pvz., uteniškių, kuršėniškių enciklopedijos ir pan.). „Kupiškėnų enciklopedijos“ I tomo pratarmėje parašyta, kad intensyvesni enciklopedijos rengimo darbai buvo pradėti 1999 m. Tada susirinkusi iniciatyvinė grupė aptarė būsimo leidinio rengimo principus, ieškojo tinkamiausių struktūros, aptarė medžiagos pateikimo principus, bandė įvertinti panašių leidinių privalumus ir trūkumus.

Šių metų rugsėjo 2 d. Vilniaus mokytojų namuose buvo pristatytas antras „Kupiškėnų enciklopedijos“ tomas. Tai reiškė šešerių metų intensyvaus ir kruopštaus darbo. Šį tomą sudaro per 1200 straipsnių ir 2300 iliustracijų. Kaip ir pirmo tomo atveju, skaitant knygos pradžioje pateiktą straipsnių autorių sąrašą, atrodo, kad dirbo nemažas žmonių būrys. Ir tik gerokai pavėlavęs, paskaitinęs šį tomą, matyti, kad ir vėl po didele dauguma straipsnių nurodyta enciklopedijos sudarytojo ir vyriausiojo redaktoriaus Vidmanto Jankausko pavardė. Tai pirmiausia pasakytina apie V. Jankausko parengtus išsamius ir ilgus kaimų istorijų straipsnius. Dar dažnai minimos Alvydo Totorio, taip pat rašiusio kaimų, apylinkių, dvarų, ir kitų vietovių istorijas, ir Lino Vidugirio pavardės, pastarojo dažniausiai po biografiais straipsniais. Yra ir šių autorių bendrų straipsnių. Reikia paminėti išsamius straipsnius, parengtus šviesaus atminimo Jonės Žebrytės, apie iki Antrojo pasaulinio karo Kupiškio krašte veikusias įvairiausias visuomenines draugijas, sąjungas (Lietuvai pagražinti draugiją, Lietuvų katalikų moterų draugiją, Lietuvų mokytojų sąjungą, Lietuvos jaunimo sąjungą, Lietuvos katalikų

vyrų sąjungą, pavasarininkus ir kt.).

Didžiausia šio tomo dedamoji dalis – tai, kas susiję su pačiu Kupiškiumi (bažnyčios, dekanatas, dvaras, etnografinis muziejus, karčema, kautynės, kultūros centras, ligoninė, marios, mokyklos ir t. t. – 50 p.), esančių ar jau išnykusių Kupiškio krašto kaimų, bajorkaimių, dvarų, užusienių, vienkaimių istorijos. Vietovių aprašuose paprastai pateikta geografinė padėtis, istorija (dažnai nurodomas ankstyviausias paminėjimas šaltiniuose), žemėlapis (planas), valakų skaičius, gyventojų skaičius įvairiais laikotarpiais, jų pavardės, mokėti mokesčiai, istorinę vertę turintys pastatai ir kiti paminklai, dabartinė būklė, vietovardžiai ir kt. Jei aprašomų vietovių dabar jau nebėra, minima išnykimo data, pateikiama išlikusių paveldo objektų archyvinų nuotraukų, kitų istorinių dokumentų.

Iš Kupiškio bažnyčios skirto straipsnio skaitytojas sužinos, kodėl dabartinės, vienos iš didžiausių Lietuvoje,

bažnyčios bokštai atrodo tokie sunkūs tarsi spaudžiantys žemyn visą bažnyčią. Priežastis labai paprasta – ši neogotikinė bažnyčia buvo statyta pagal Rygos architekto Konstantino Rončevskio parengtą projektą, bet, statybai ilgai užtrukus (Pirmasis pasaulinis karas) ir pristigus lėšų, bokštai nebuvo iškelti iki projektuoto aukščio. Skaitytojas čia ras ir įdomių pamąstymų, kodėl Kupiškėje katalikų bažnyčia atsirado vėliau nei mažesniuose netolimuose miesteliuose: Skapiškyje, Subačiuje,

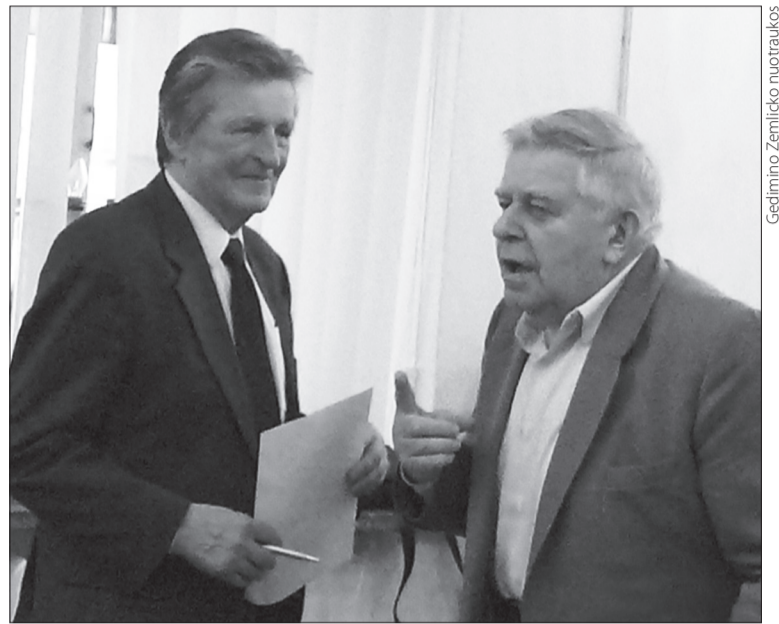
Svėdasuose, Pandėlyje.

Reikšmingą tomo dalį sudaro iš Kupiškio krašto kilusių ar su juo susijusių asmenybių biografiniai straipsniai. Minimi knygnešiai, daraktoriai, dvasininkai, gydytojai, valstybės veikėjai, savivaldybininkai, agronomai, kariškiai, mokytojai, mokslininkai. Turbūt nėra kito panašaus pobūdžio leidinio, kuriame būtų pateikta tiek duomenų apie krašte dirbusius kunigus, jų veiklą. Tarp jų minėtinas ilgametis Kupiškio klebonas dekanas Vladislovas Kupstas, parašęs Kupiškio dekanato

Doc. dr. Vida Žilinskienė sveikina „Kupiškėnų enciklopedijos“ sumanytoją ir sudarytoją Vidmantą Jankauską

istoriją, čia kunigavęs nuo 1940 m. iki 1964 m., kurį, be jokios abejonės, prisimena dauguma vyresnės kartos kupiškėnų kaip labai komunikabilų ganytoją, mokantį bendrauti ir su mažu, ir senu, ir su tuometine valdžia, ir su jos priešininkais. Pateikta žinių apie įvairių mokslo sričių mokslininkus, dailininkus ir tautodailininkus, teatro, muzikos, literatūros ir kt. Tarp kupiškėnų esama ar būta išties iškilių asmenybių, garsių visoje Lietuvoje: dailininkas skulptorius Juozas Kėdai-

Vilniaus kupiškėnų klubo prezidentas Vytautas Pivoriūnas ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžio mėnraščio „Varpas“ redaktorius Algimantas Zolubas pristatant „Kupiškėnų enciklopedijos“ II tomą

nis, miškininkas, valstybės veikėjas, pedagogas, literatas, profesorius Povilas Matulionis, ilgametis Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akademikas Juozas Matulis, gydytojas akušeris ginekologas akademikas Pranas Mažylis, botanikas, augalų fiziologas habil. biomedicinos mokslų daktaras, akademikas Alfonsas Merkys, kariškis, teisininkas, politikas, visuomenės veikėjas, XXI Ministrų kabineto ministras pirmininkas Antanas Merkys, istorikas akademikas Vytautas Merkys, chemikas, akademikas, visuomenės veikėjas Antanas Purėnas ir kt.

Net 29 šio tomo puslapiai yra skirti Kupiškio krašto partizaniniam pasipriešinimui prieš antrąją sovietų okupaciją 1944–1953 m. Tai ko gero šiuo klausimu pati išsamiausia informacija, parengta Onos Kriukelienės. Čia aprašyta partizanų veikla atskiruose

Kupiškio valsčiuose, partizanų veiklos centralizacijos procesai 1946–1948 m., lemtingos kovos, bandymai atsigauti 1950–1954 m., pateikta per 600 žuvusių ir 250 suimtų partizanų pavardžių, per 500 karinių čekistinių operacijų metu žuvusių partizanų ryšininkų ir rėmėjų pavardžių (prie visų pavardžių nurodyti žmonių gimimo metai ir gimimo arba gyvenamoji vieta, žuvimo ar suėmimo metai, bibliografiniai šaltiniai), yra nuotraukų.

Atkreiptinas dėmesys ir į šio tomo iliustracijas: žemėlapius, kaimų planus, sodybas, kryžius, kaimo kapelius, miestelių architektūros elementus, portretines ir grupines nuotraukas. Yra tarp jų ir dešimtys puikių spalvotų vaizdų, Kupiškio panorama. Tomas puikiai įrištas, labai gražūs viršeliai.

Tomas tinkamai dokumentuotas. Beveik po kiekvienu straipsniu yra autorius ar autorių pavardės, šaltinio, iš kurio rinkta medžiaga, nuoroda, pateikti sutrumpinimų ir santrumpų sąrašai, fotografijų autorių ir archyvinų iliustracijų pateikėjų sąrašas.

Kai kurie *Enciklopedijos* skaitytojai gal ras vieną ar kitą trūkumą, gal turės kiek kitokių žinių apie kokį nors žmogų ar vietovę, bet tai visiškai natūralu, juk medžiaga gali būti paimta ne iš to paties šaltinio. Panašios pastabos negali nė kiek menkinti atlikto didžiulio darbo.

Per *Enciklopedijos* antro tomo sutiktuves kalbėjusieji kupiškėnai ne tik labai džiaugėsi jo pasirodymu, bet ir pabrėžė pastaruoju metu pasunkėjusias naudojimosi archyvais sąlygas, kai nebeleidžiama laisvai kopijuoti enciklopedijai rengti reikalingų įrašų ir reikalaujama daug mokėti už archyvų teikiamas fotografavimo paslaugas. Lieka tikėtis, kad tokia padėtis truks neilgai.

Antro „Kupiškėnų enciklopedijos“ tomo leidimo pagrindinis rėmėjas – Kupiškio rajono savivaldybė. Itin gausiai susirinkusiems kupiškėnams Kupiškio rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje šis tomas buvo pristatytas š. m. liepos 12 d., dalyvavo vyriausiasis redaktorius ir pagrindiniai enciklopedijos straipsnių autoriai.

Lauksime trečio „Kupiškėnų enciklopedijos“ tomo, kuriam medžiaga, anot vyriausiojo redaktoriaus V. Jankausko, jau kaupiama.

Doc. dr. Vida Žilinskienė

„Kupiškėnų enciklopedijos“ sumanytoją, sudarytoją ir leidėją Vidmantą Jankauską II tomo sutiktuvėse sveikina kupiškėnai

ISTORIJA IR ASMENYBĖ

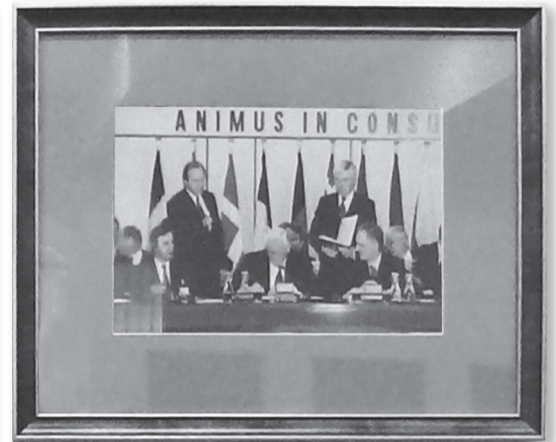
PREZIDENTO ALGIRDO MYKOLO BRAZAUSKO ASMENYJE NIKOLAJUS

Rugsėjo 20 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje buvo atidaryta paroda „Pirmasis atkurtos Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas“. Paroda skirta jo 80-osioms gimimo metinėms pažymėti.

Kad ALGIRDAS MYKOLAS BRAZAUSKAS (1932 09 22–2010 06 26) istorijoje išliks vienu žymiausių nepriklausomos Lietuvos asmenybių tikriausiai niekas nesiginčys. Istorinio likimo ir asmeninių savybių dėka

jam buvo lemta 12 iš 20-ties Lietuvos nepriklausomybės metų vadovauti valstybei – būti šalies prezidentu arba premjeru. Susipriešinusioje Lietuvoje sunku tikėtis išties objektyvaus šios asmenybės vertinimo, nes vertintojai sąmoningai ar nevisai vadovaujasi visų pirma savo pačių nuostatomis dėl politinių pažiūrų, kurių laikėsi A. M. Brazauskas. Jį vertindami žmonės vertina pirmiausia savo pačių pažiūras, gyvenimo nuostatas ir supratimą, koks tas gyvenimas turi būti.

Kol susipriešinę broliai lietuviai vis dar nesugeba objektyviai ir be politinių simpatijų ar antipatijų įtakos vertinti savo pirmojo atkurtosios valstybės prezidento, pakalbinsime graikų kilmės Lietuvos rusų, Lietuvos valstybingumo atkūrimui ir įtvirtinimui nusipelnusių asmenį **Nikolajū MEDVEDEVĄ**.

Tai tik kelios iš daugybės Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Mykolo Brazausko fotografijų, eksponuojamų Lietuvos nacionaliniame muziejuje Brazausko 80-ųjų gimimo metinių parodoje

buvo atleistas. Kilus Karibų krizei vėl buvo pašauktas į laivyną, vienus metus vadovavo net raketiniam laivui.

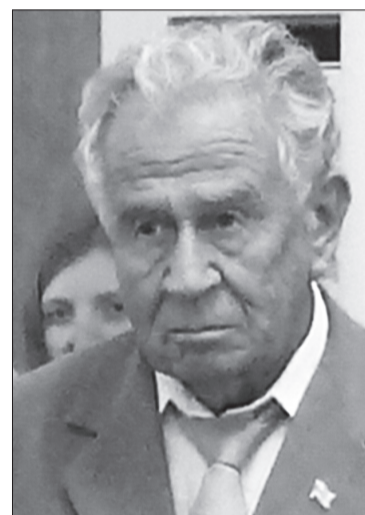
Vėliau teko persikelti į sausumą – Kauno radijo matavimų technikos mokslinio tyrimo institutą. Pradėjęs nuo inžinieriaus, tapo skyriaus vadovu. 1988 m. – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio organizacinio komiteto narys, Sąjūdžio seimo ir Kauno tarybos narys. 1989 m. išrinktas SSRS liaudies deputatu. Andrejaus Sacharovo tarpregioninėje grupėje dalyvavo kuriant judėjimą „Demokratičeskaja Rossija“. 1990–1992 m. LR Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatas, Maskvoje ryšiams su demokratais atstovas (dėl šios priežasties netapo Kovo 11-osios Akto signataru), ten organizavo mitingus prieš 1991 m. sausio mėnesio smurto aktus

Gyvename legendiniame laike to nesuvokdami

Mokslo Lietuva. *Kas Jums, gerbiamas Nikolajau Medvedevai, yra Algirdas Mykolas Brazauskas?*

Nikolajus Medvedevas. Čia stovėjau per parodos atidarymą, žiūrėjau į visus jus ir norėjau pasakyti: „Brangūs tėvynainiai, mes taip iki galo ir nesupratome, kad gyvename legendiniame laike. Apie šį laiką vėliau bus kuriamos legendos. Tie iškiliausi vyrai, kurie buvo mums tekusių įvykių sukuryje ir tuo labiau, kurie vadovavo Lietuvos atkurtajai valstybei, jie nemiršta, bet išeina į legendą.“

Šiandien manęs klausinėjo „Laisvės“ radijas („Svoboda“), kuriam buvo įdomu išgirsti mano nuomonę apie

Nikolajus Medvedevas per prezidento Algirdo Mykolo Brazausko 80-ųjų gimimo metinių parodos atidarymą

tys asmenys. Juk jei būtų kitaip, nebūtų sustabdę dviejų galingų ordinų skverbimosi į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Buvo sustabdytos totorių-mongolų ordos, o tam pasitarnavo Lietuvos pilys, pastatytos dabartinėse gudų, ukrainiečių ir pietų Rusios žemėse. Man atrodo, kad tokie pat stiprūs, stuomeningi, sumanūs ir patikimi Lietuvos vyrai visa tai turėjo padaryti.

ML. *Jūsų pritaikytoji istorinė analogija prašyte prašosi pratęsimo: kaip kas bevertintų istorinį Brazausko vaidmenį, bet kaip 1988–1990 m. LKP CK pirmasis sekretorius ir pirmasis atkurtosios Lietuvos Respublikos Prezidentas (šias pareigas ėjo laikinai 1992–1993 m., išrinktas 1993–1998 m.) jis taip pat buvo atsidūręs prieš galingą imperiją, tegu tuo metu ir pradėjusiomis girgždėti medinėmis kojomis. Reikėjo nepaprastos dvasios stiprybės, kad sugebėtum vadovauti valstybei sudėtingiausiomis sąlygomis, suteiktum pasitikėjimo savo jėgomis visai tautai.*

N. Medvedevas. Taip, buvome atsidūrę prieš baisiausią bolševikinį ordiną, raudonąją imperiją. Stalinas taip ir pasakė: „Mes kuriame partiją – kalavijuočių ordiną“. Šis baisus bolševikų „ordinas“ ir nusiaubė visą Rusiją, Ukrainą, Baltarusiją ir kitus kraštus, kraujuje paskandino Baltijos tautas. Blogio imperija gyvuoti amžiais negalėjo. Prasidėjus sovietų imperijos griūčiai A. M. Brazausko vadovaujama Lietuvos komunistų partija 1989 m. atsiskyrė nuo Sovietų Sąjungos komunistų partijos. Jai tai buvo mirtina injekcija, po šio smūgio ji pradėjo mirti. Prisimenu, kaip po to įvykio SSKP Generalinis sekretorius Michailas Gorbačiovas išsikvietė į Maskvą A. M. Brazauską. Man teko būti kartu su juo to susitikimo metu. Gorbačiovas buvo apimtas įtūžio ir isterijos, šaukė: „Ką jūs darote?!“ Brazauskas ramiai pasakė: „Mes padarėme, kad būtų kuo mažiau kraujo. Jeigu to nepadarysime, bus daug blogiau. Darome tą, ką privalome daryti“.

ML. *Šios „dvikovos“, akistatos su Gorbačiovu, Brazauskas neprašė? Juk viena iš lemtingų akimirkų jo gyvenime.*

N. Medvedevas. Neprašė, o man teko būti tos „dvikovos“ liudininku.

Jis negudravo, ir tai buvo jo ginklas

ML. *M. Gorbačiovas turėjo partijos ideologą Aleksandrą Jakovlevą. Ar panašų ideologą, patarėją turėjo A. M. Brazauskas? Į ką galėjo atsiremti kritiškoms akimirkoms, kurių jo gyvenime buvo ne viena?*

N. Medvedevas. Deja, A. Jakovlevą vėliau M. Gorbačiovas nuo savęs nušalino. Kai manęs klausė „Laisvės“ radijas,

Paroda „Pirmasis atkurtos Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas“ Lietuvos nacionaliniame muziejuje

1933 m. N. Medvedevas (tikroji pavardė Varikopulos) gimė Kaune, kuriame jau po Antrojo pasaulinio karo baigė 10-ąją vidurinę mokyklą, bet tolesnė biografijos spirālė vedė, atrodytų, tolyn nuo Lietuvos. 1956 m. baigęs Kaliningrado aukštąją karinio jūrų laivyno inžinerinę mokyklą N. Medvedevas gavo radiolokacijos ir radionavigacijos šturmano diplomą. Tarnavo Baltijos ir Juodosios jūros laivynuose išminuotojų laivuose, bet 1959 m. jam koją pakišo graikiška kilmė – iš laivyno

Vilniuje. Nuo 1992 m. iki 2004 m. LR Seimo įvairių kadencijų narys. 2004 m. protestuodamas prieš LSDP rinkimų koaliciją su Naująja Sąjunga N. Medvedevas atsisakė būti įrašytas į rinkimų sąrašą. Jis yra Lietuvos graikų bendrijos „Patrida“ vicepirmininkas. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu, LDK Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, Graikijos Respublikos Auksinio Fenikso Komandoro kryžiaus ir Auksinės žvaigždės ordinu.

prezidentą Algirdą Mykolą Brazauską. Pasakiau, kad aš lygiai taip pat išvaizduoju tuos Lietuvos vyrus, kurie 1236 m. sumušė Livonijos riterius Saulės mūšyje, 1260 m. Durbės mūšyje sutriuškino jungtines Teutonų ir Livonijos ordinų pajėgas, o Žalgirio mūšyje – galutinai nutraukė Teutonų ordino tolesnę skverbimąsi į Lietuvą ir kaimynines žemes. Tai štai Algirdas Mykolas Brazauskas man atrodo tarsi būtų vienas tų mūšių karių.

ML. *Charakterio tvirtumu, ramumu,*

dalykiškumu A. M. Brazauskas labiau priminė ne į nuožmų karį, bet į patikimą statybininką.

N. Medvedevas. Būdo ramumo iš Brazausko neatimsi, išties ši asmenybė – tai pirmiausia statytojas (juk pagal profesiją buvo statybininkas), kūrėjas ir jokiū būdu ne griovėjas. Bet mano giliu įsitikinimu ir paminėtų mūšių vadai turėjo būti būtent tokie – ramūs, pasitikintys savo ir bendražygių jėgomis, teisingai vertinantys savo ir priešininkų galimybes, žodžiu, pasitikėjimą kelian-

MEDVEDEVAS IŽVELGIA SENOVĖS LIETUVIAMS BŪDINGUS BRUOŽUS

kuo pasižymėjo A. M. Brazauskas, atsakiau: pasižymėjo tuo, kad niekad nesudravo, nesistengė oponento apgauti.

ML. Tikras, paprastas, patikimas.

N. Medvedevas. Ir be gudravimo. Tada man sako, kad politikų be gudravimų nebūna. Atsakau: tikri politikai veikia be gudravimų. Ar Andrejus Sacharovas, Galina Starovoitova, Aleksandras Jakovlevas gudravo? Ne. Tai buvo tikri politikai, tiesos vardan aukoję savo karjerą, autoritetą tam tikros dalies gyventojų sluoksniuose, o Galia Starovoitova net paaukojo gyvybę už savo įsitikinimus ir tiesą.

ML. Ar A. M. Brazauskas turėjo savęs vertę patarėjų komandą?

N. Medvedevas. Jūs šį pokalbį įrašote?.. Deja, man atrodo, kad A. M. Brazausko patarėjai už jį buvo vis dėlto silpnai. Jiems trūko drąsos ir ryžto.

ML. Bet ir A. M. Brazauskas toli gražu ne visada demonstravo ryžtą. Buvo kaltinamas, kad vėluoja priimti drąsius sprendimus, veikia pagal principą „step by step“ (žingsnis po žingsnio).

N. Medvedevas. Man šiandien klausinėtojas taip pat sakė: „Brazauskui kai kur pritrūkdavo ryžtingumo“. Atsiprašau, bet aš jam atsakiau: „Principingumas smulkmenose yra smulkmeniškumas“. A. M. Brazauskas nebuvo smulkmeniškas dėl smulkmenų, bet kai tekdavo priimti sprendimus lemtingais momentais, jis tą padarydavo. Maža to, visada numatydavo ir kitus svarbius žingsnius, kas po ko turi eiti.

ML. Tikram statybininkui būdinga savybė: statyti nuo pamatų, bet ne nuo stogo.

N. Medvedevas. O koks karvedys rizikuos į kovos lauką išvesti visą savo kariuomenę, negalvodamas apie rezervą ir nenumatytas aplinkybes?

ML. Tik ne Vytautas.

N. Medvedevas. Ne Vytautas ir ne Algirdas Mykolas – būtent. Tikras karvedys drąsiai puola, bet užnugaryje visados turi paslėpę ir būtiną rezervą, kurį gali tekti panaudoti. Jeigu ataka stringa, tikras karvedys duoda komandą atsitraukti, bando perrikiuoti pulkus.

Man Algirdas Mykolas buvo panašaus masto karvedys, nes jam teko kariuoti, tegu ir ne karinėmis priemonėmis, bet su bolševikais.

Turėjo tautos valios reiškejo autoritetą

ML. Jūs įžvelgiate mūsų prezidento savybes, kurių daug kas ligi šiol taip ir nesugeba įvertinti. Kodėl šito tvirto, patikimo žmogaus asmenybė tautoje sukėlė bene daugiausia prieštarų vertinimų? Už buvusį LKPCK pirmąjį sekretorių, kandidatavusį Lietuvos prezidento postą, balsavo net 1,2 mln. Lietuvos rinkėjų, tačiau šis populiarumas didesnėje tautos dalyje iššaukė dar didesnę kitų manančiųjų nemilę.

N. Medvedevas. Taip reiškiiasi politinis tautos neišprusimas, kuris šiuo metu labiausiai mus ir „skandina“. Lietuvis yra labai įdomus žmogus – man, kaip nelietuviui, tegu bus leista pasakyti. Lietuvį priversti daryti, ko jis nenori, tai kaip arklį priversti gerti, jeigu jis nenori. Tačiau lietuvių galima paglostyti, pažadėti nebūtų gėrybių, apgauti – kai kas tuo sumaniai naudojasi. Sukrėtimų metu visada atsiranda žmonių, norinčių pasišildyti rankas ant kilusio chaoselio ugnelės. Naudodami primityviausius pažadus, jie bando pakelti savo sukurtos partijėlės reitingą, taip pat savo autoritetą. Žmonėms, pradeda atrodyti, kad ir jie taip galvoja, kad tai jų idėjos išsakomos. Blogiausia,

kad jie mato tik tai, kas po nosimi, o ne visumą.

Dažnai mes pykome ant Vakarų šalių lyderių, kad jie atsikūrusios Lietuvos valstybės neskubėjo pripažinti. O aš užjaučiau tų valstybių vadovus. Jie matė griūvančią milžinišką valstybę, bet ji turėjo cheminį, branduolinį ir bakteriologinį ginklą. Įsivaizduokime, kad nežinia kas ateina ir pradeda vadovauti tokiai valstybei. Kas užtikrins, kad grėsmė žmonijai keliantys ginklai nebus panaudoti? Visa tai reikia matyti, jausti įvairių interesų sąveiką ir atsakomybę už padarinius. Šios savybės neturintis valstybės vadovas pražudys ir save, ir savo valstybę.

ML. Kaip pakomentuotumėte susipriešinimą tarp Lietuvos vadinamųjų kairiųjų ir dešiniųjų?

N. Medvedevas. Visiškai dirbtinis dalykas. Užtenka tų partijų veiklą rimčiau panagrinėti ir juokingai atrodys visi tie konfliktai. Lietuvoje nėra nei tikrų kairiųjų, nei tikrų dešiniųjų. Vienintelė partija Lietuvoje, atitinkanti savo pavadinimą, yra liberalų partija, bet tas liberalizmas, kurį jie perša, atsiprašau, bet Lietuvai ir šiam laikui netinka.

ML. Tikriausiai pritarсите, kad Lietuvai apskritai netinka kraštutinumai, nei kraštutinės dešinosios, nei kraštutinės kairiosios politinės nuostatos.

N. Medvedevas. Visiškai sutinku.

ML. Kaip atrasti tą reikiamą pusiausvyrą? A. M. Brazausko asmenyje mes tokį politiką turėjome, jam pasisekdavo rasti sprendimų, kurie tautoje turėjo supratimą ir pritarimą. Tą patvirtino ir 1,2 mln. už jį balsavusių rinkėjų Lietuvos prezidento postą, o tai 60 proc. visų balsavusiųjų.

N. Medvedevas. A. M. Brazauskas tą tautos valios reiškejo savybę turėjo. Nepamirškime, kad jis atliko tai, ką jam pavedė atlikti tuo metu Lietuvos kardinolas Vincentas Sladkevičius (1920–2000). Tuo metu tai nebuvo paviešinta.

Ant stūmoklio sėdėdamas nesuvoksi, kur važiuoji

ML. Galima priminti, kad velionis prezidentas vaikystėje buvo patarnautoju Kaišiadorių katedroje, į kurią vėliau buvo atkeltas sielovados darbu V. Sladkevičius. Kardinolas V. Sladkevičius ir Lietuvos prezidentas A. M. Brazauskas po mirties išrinkti Kaišiadorių garbės piliečiais. Kaip Jums atrodo, kokią įtaką prezidento A. M. Brazausko asmenybės Lietuvos istorijoje suvokimui darys visagalis Laikas? Ar esama prielaidų, kad taps Lietuvos legenda?

N. Medvedevas. Beveik neabejojau, kad taps. Vertinant iš laiko perspektyvos bus vis geriau matoma šios asmenybės vieta istorijoje. Mums sudėtingiau, sunku suvokti, kur važiuoja automobilis, jeigu sėdi ant stūmoklio. Tiems, kurie ateis po mūsų, bus geriau matyti ir spręsti apie nūdienos darbų išliekamąją vertę.

ML. Kada tai galėtų vykti? Suprantu klausimo sąlyginumą, bet įdomu išgirsti Jūsų nuomonę.

N. Medvedevas. Manau, kad tam tikro lūžio pradžia – 2017–2018 metai.

ML. Taip greitai ir taip tiksliai prognozuojate? Kuo grindžiate šį savo spėjimą? Kas per tuos 5–6 metus turi įvykti?

N. Medvedevas. Man teko sukintis politinių įvykių verpete nuo to meto...
ML. ...nuo to meto, kai mes išgirdome, ką išties reiškia žodis demokratija. Tai Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio išvakarės.

N. Medvedevas. Galima ir taip pasakyti. Iš tikrųjų, tai buvo gerokai

Parodos atidarymo akimirka: dešinėje – Nikolajus Medvedevas

seniau, kai man teko augti rusų emigrantų aplinkoje. Jie aptarinėdavo visą to meto politinę situaciją ir pasaulyje vykstančius procesus.

ML. Bent keletą tos rusų emigrantų aplinkos asmenybių priminkime.

N. Medvedevas. Kunigaikštis Vasilčikovas, pulkininkas Sablinsas, pulkininkas Geštautas. Pastarasis buvo Rusijos kariuomenės karininkas. Visi jie emigravo iš Rusijos. Mano pirmasis gimnazijos mokytojas Aleksandras Timinskis (1884–1959). Nedaug trūko, kad bolševikai Rusijoje jį būtų sušaudę, bet jis 1918 m. gruodį atvyko į Kauną pasimatyti su ligotais tėvais ir į Rusiją negrįžo. 1923 m. buvo išrinktas į II LR Seimą. A. Timinskio vardu 1995 m. pavadinta Kauno 20-oji vidurinė mokykla, bet 2006 m. sujungus A. Timinskio ir A. Puškino mokyklas, liko vien A. Puškino vidurinė mokykla. Tai štai tokių iš Rusijos pasitraukusių žmonių aplinkoje man teko augti.

Ir vis dėlto šalyje priaugo kritinio proto masė

ML. Grįžkime prie 2018-ųjų metų. Kokie nauji procesai turėtų prasidėti ir vykti Lietuvos politiniame gyvenime, kurie darys įtaką daugeliui pokyčių?

N. Medvedevas. Įvairūs procesai greitėja. Kai savo sūnaus inžinieriaus, kompiuterininko, dirbančio AB „Lietuvos geležinkeliai“ kartą paklausiau, ar jis nenorėtų užsiimti politika, šis atsakė: „Tėve, jeigu dabar ateičiau į politiką, tai užsikrėščiau tomis pačiomis ligomis, kuriomis jūs dabar sergate“. Sūnui atrodo, kad dar net ne jo kartai reiktų eiti į politiką. Čia matau racijos.

Dabar auga karta, kuri visiškai kitaip žvelgs į politiką. Laikas bėga vis greičiau, labai greitai išaugs visai kita karta su skirtingu požiūriu į daugelį dalykų, taip pat ir politiką. Galiu pavirtinti, kad tos naujosios kartos dargai jau dabar matyti. Per Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją lankiausi Vilniaus gimnazijose, kur atviru tekstu kalbėjais su mokiniais. Jaučiau, kaip jie nori mane suprasti ir ne vieną kartą klausė „kodėl?“. Auga sveikai mąstanti karta, kuri man uždavinėjo tokius klausimus, kad į kai kuriuos teko atsakyti taip: „Dabar atsakymo į šį klausimą neturiu, galvo-

kime ir ieškokime atsakymo kartu“.

Mūsų bėda, kad protingi žmonės nėra rėksniai. Ir jaunimą dažniausiai girdime tą, kuris garsiai šaukia ar keikiasi. Nematome tų, kurie mąsto ir neskuba reikšti savo nuomonės. Štai ta kritinė proto masė turi priaugti ir pasireikšti. Stebiu ne tik Vilniaus ir Kauno, bet ir mažų miestų mokinukus, ir pastebiu, kaip auga kritinė proto masė. Pagal informatikų teiginį, tam, kad vyktų naujas kokybinis šuolis, reikia 25–30 proc. šviežio proto. Esu patenkintas tuo, ką matau mūsų aplinkoje ir ypač priaugančioje kartoje.

ML. Pavyzdžiai su kritine mase gali būti ir pavojingi. Fizikai pasakys, kad jei gryo urano masė pasieks kritinę (krizinę) masę, įvyks branduolinis sprogdimas. Šis principas panaudotas atominėi bombai veikti.

N. Medvedevas. Politikoje ar socialiniame gyvenime pavyzdys su kritine mase gali būti pavojingas, jeigu ta vadinamoji „masė“ bus pernelyg revoliucinga.

ML. Ir nežinanti, ko nori.

N. Medvedevas. Tai irgi pavojinga. Kai man minia šaukdavo: „Eisime su šakėmis prie Seimo!“, klausdavau rėksnių: „Gerai, ateikite, nuniokokite Seimą, išvaikykite seimūnus. O kas toliau?“ Ir iš tiesų, ar ateis geresni išvaikius „blogiukus“? Primenu jiems pasaką apie drakoną: nugalėtas drakonas, bet po kurio laiko nugalėtoji išaugo tokia pati uodega ir vietoj vienos – jau trys galvos. Nuo to apsaugoti gali tik pilkoji smegenų masė.

ML. Palinkėkime, kad ateisiantis politinė arena jaunimas teisingai įvertintų pirmtakų klaidas ir laimėjimus, istorinę praeitį ir asmenybes.

N. Medvedevas. Ir suprastų, kodėl tos klaidos buvo padarytos, jų priežastis. Ne todėl jos buvo daromos, kad žmonės norėjo jas daryti, bet tomis sąlygomis jos buvo neišvengiamos. Be klaidų ir pažangos nebūna. Todėl reikia ne tiek ginčytis tarpusavyje, bet daugiau diskutuoti. Išmokti galiu tik iš to žmogaus, kuris su manimi nesutinka, turi savo poziciją vienu ar kitu klausimu. Diskutuodami visada galime pasiaiškinti, kur oponentas teisus, o kur ko nors nesupranta. Tiesa dažniau-

siai pasiekama, kai bandome vieni kitų poziciją suprasti.

Ne klounados, bet atsakomybės reikia

ML. Grįžtant prie prezidento A. M. Brazausko asmenybės. Kokį įspūdį Jums padarė jo 80-osioms gimimo metinėms Lietuvos nacionaliniame muziejuje skirta paroda?

N. Medvedevas. Šiandien pamaciau daug dalykų, apie kuriuos mėgstu kaupti informaciją savo smegenyse. Nežinojau kai kurių faktų, kuriuos išvydau tiek Lietuvos nacionaliniame muziejuje, tiek Medininkų pilies neseniai atidarytoje muziejinėje ekspozicijoje. Tai tikri Lietuvos istorijos ir kultūros lobiai, kuriuos pamatę pradėsite didžiulius Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir dabartinę Lietuvos Respublikos žmonėmis, kurie tuos lobius sukauptė, išsaugojo ir sudarė sąlygas juos eksponuoti.

ML. Pradėsite didžiulius savo valstybę ir tautą, ką visada darė ir kitus skatino prezidentas A. M. Brazauskas.

N. Medvedevas. Visada skaudžiai reaguojau į informaciją, kuri pakerta žmonių tikėjimą savąja valstybe. Labai pavojingas reiškinys.

ML. Kaip suderinti vadinamąją demokratiją ir betvarę, kuri kartais kurstoma ir sėjama įvairiais kanalais žmonių širdyse ir protuose?

N. Medvedevas. Demokratija su protu dera labai gerai, demokratija su politine klounada visai nedera. Deja, kai kas vėl bando sprautis į Seimą, naudodamas klounados principus. Negeras reiškinys. Prieš anuos rinkimus klausdavau žmonių: „Už ką balsuosite?“ – „Už Valinską.“ – „Kodėl?“ – „Tai kad Seime linksčiau bus“.

Štai tokiomis argumentais remdamiesi toli nenuvažiuosime, o pasekmes jusime ilgai. Seime reikia rimto ir atkaklaus darbo – ne linksmybių. Klounados Lietuvai reiktų kuo mažiau. Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas visą gyvenimą teikė visai kitokios politikos ir atsakomybės pavyzdį, todėl ir išliks istorijoje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

JAUNIEJI LITUANISTAI

MODERNYBĖS IR TRADICIJOS SANKIRTOJE:

■ Atkelta iš 1 p.

pasitelkė ir pripažintus vyresnės kartos autoritetus, kurių pranešimai ir įžvalgos gerokai sustiprino stovyklos mokslinį potencialą. Visų pirma tai pasakytina apie literatūrologą Kęstutį Nastopką, kalbininkes Jolantą Zabarskaitę ir Dalią Pakalniškienę, istorikę Nijolę Strauskaitę. Išskirsime biofiziką ir politiką, Europos Parlamento narį Algirdą Saudargą, kurio pranešimas „Ne(pri) pažinti lobiai. 1. Kaip randasi žodis. 2. Anapus žodžio“ visiems klausiusiems padarė įspūdį. Tarp pranešėjų ir diskusijos dalyvių buvo Lietuvoje jau ne vienus metus gyvenantis švedų žurnalistas, daugelio dokumentinių filmų kūrėjas, režisierius ir scenaristas Jonas Ohmanas (Jonas Ohman). Tai vardai, kurie nemažai reiškia Lietuvos moksle, kultūroje, visuomeninėje veikloje ir politikoje.

Stovyklos rengėjai – Lietuvių kalbos institutas ir jame įsikūręs Kalbos muziejus „Lituanistikos židinys“. Rėmėjai – Neringos savivaldybė, Vilniaus dailės akademija ir jos padalinys Nidos meno kolonija, Nidos poilsio namai „Žuvėdra“, Lietuvos edukologijos universitetas, Europos Parlamento narys Algirdas Saudargas, AB „Smiltynės perkėla“ ir interneto dienraštis „Bernardinai“.

Kaip radosi jaunųjų tyrėjų stovykla, mintimis dalijasi jos iniciatoriai ir organizatoriai: Lietuvių kalbos instituto doktorantės Anželika Gaidienė ir Gintarė Šeškevičiūtė, Lietuvių kalbos instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja Rita Mikelionytė, Kalbos muziejaus „Lituanistikos židinys“ vadybininkė Dovilė Bielevičiūtė ir Lietuvos edukologijos universitete šiemet lituanistikos fakultete bakalauro studijas baigęs bei ten pat magistrantūroje tęsiantis mokslus Lietuvių kalbos instituto darbuotojas Saulius Vasiliauskas, kuris yra ir jaunųjų kūrėjų sambūrio „Literatūros refleksai“ vienas iš steigėjų. Į pokalbį įsitrauks ir kai kurie kiti šios stovyklos dalyviai.

Kokie toliai šaukia jaunuosius?

Mokslo Lietuva. Godotini jaunųjų tyrėjų stovyklos organizatoriai, leiskite

pasveikinti su pirmuoju išleptu kūrybiniu „blynu“, kuris neprisivilo. Kaip kilo šios stovyklos sumanymas?

Rita Mikelionytė. Tai buvo Lietuvių kalbos instituto direktorės dr. Jolantos Zabarskaitės idėja, ji mus ir suvienijo. Sužavėti šios idėjos, ėmėme svarstyti, kokia turėtų būti ta stovykla, o apsitare pradėjome ją organizuoti.

Saulius Vasiliauskas. Dar prieš stovyklos užnamymą tarpusavyje nemažai svarstyta, kad gerai būtų burti jaunus tyrėjus ir mokslininkus, skatinti tarpdiscipliniškumą, keistis kontaktais ir bandyti geriau vieniems kitus pažinti. Mums atrodė, kad būtent labai stinga, teisingiausia būtų remtis doktorantais, jaunesniais tyrėjų kelių pasiryžusiais rinktis asmenimis. Iš to ir išsirutuliojo stovyklos idėja – remtis į kalbotyrą (plačiąja prasme). Vienus kviečiamus pranešimų autorius pažinojome, su kitais kaip tik ir norėjome susipažinti, plėsti jaunųjų mokslininkų būrį.

ML. Iškart noriu pasitikslinti. Kasmet nuo 2004 m. Salose (Rokiškio r.) rengiamos tarptautinės kalbotyros vasaros mokyklos „Academia Grammaticorum Salensis“, kurioms vadovauja prof. Akselis Halvojetas (Axel Halvoet) ir kuriose supažindinama su naujausiomis kalbotyros žiniomis, tyrimų kryptimis. Šios vasaros mokyklos kaip tik ir sudaro galimybę jauniems tyrėjams pristatyti savo darbus Europoje pripažintų mokslininkų auditorijai. Ar jums šiose vasaros mokyklose teko dalyvauti?

Rita. Žinome, kad tokios tarptautinės kalbotyros vasaros mokyklos yra rengiamos, bet nė vienam iš mūsų jose neteko dalyvauti. Kiek žinau, tose mokyklose daugiau nagrinėjamos gramatikos problemos. Greičiausiai būtent tokia buvo pirminė šios mokyklos idėja. Mes nesiekiamo su jais konkuruoti, bet matome, kur galime įnešti savo indelį.

Gintarė Šeškevičiūtė. Kalba nėra vien kalbininkų savastis. Ir šioje mūsų jaunųjų tyrėjų stovykloje buvo galima įsitikinti, kad įvairių sričių mokslininkams – filosofams, istorikams, net biofizikui ir politikui Algirdui Saudargui ar švedų žurnalistui ir dokumentinių filmų kūrėjui Jonui Ohmanui juk rūpi

kalbos klausimai. Todėl mes ir norėjome kalbos tyrinėjimo pagrindu sutelkti jaunuosius įvairių sričių humanitarus.

Rita. Mūsų nagrinėtų temų ašis – pats stovyklos pavadinimas: „Užuovėjos: apie kalbą ir kitas baimes“. Norėjome, kad įvairių sričių tyrėjai – istorikai, literatai, filosofai – pasidalintų savo mintimis apie kalbą.

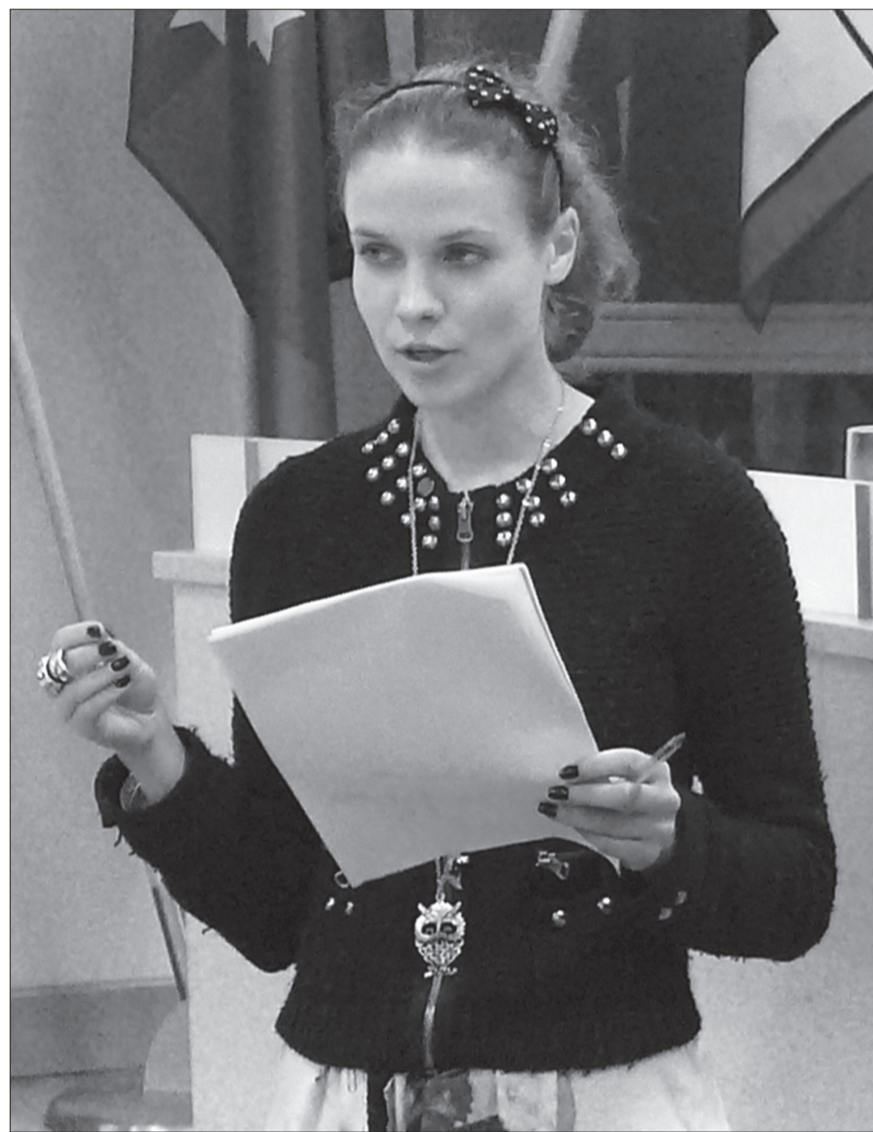
ML. Pagal kokius kriterijus rinkotės pranešėjus?

Saulius. Lėmė norėjimo modalumas, kvietėmės mums įdomius ir aktualius pranešėjus.

Gintarė. Dažnai visuomenėje galima susidurti su požiūriu, kad kalbininkas yra labai akademiškas žmogus, tarsi jis laisvesnis jau ir nebegali būti. Tikiuosi, kad šioje stovykloje mes įrodėme, kad esame lankstūs ir atviri naujovėms, įsileidžiame į savo aplinką ir kitų sričių atstovus. Tai mums ypač svarbu, nes mokslinės konferencijos paprastai yra labai akademiškos, rimtos. Mes parodėme, kad gali būti ir truputį kitaip.

Anželika Gaidienė. Kalbininkai juk ne tik normina kalbą, ne tik uždeda ribas, bet turi ir daug kitų labai įdomių idėjų. Reikia, kad apie jas žinotų kuo daugiau žmonių.

Saulius. Taip pat siekėme parodyti, kad kalbininkų tyrimai gali turėti naudos ir kitų sričių tyrinėtojams ir priešingai: galime keistis idėjomis ir vieni kitus papildyti. Žodžiu, siekiame bendradarbiauti su skirtingų mokslų atstovais ir šitai yra labai svarbu. Man atrodo, kad mūsų stovykla tą įrodė, nes matau, kaip jos dalyviai keičiasi

Lietuvių kalbos instituto doktorantė Aurelija Čekuolytė tris savaites vienoje Vilniaus vidurinių mokyklų tyrinėjo paaugliams būdingas stiliaus grupes – kietuolių vaikus ir aktyvistas merginas

kontaktai, kiti rengiasi atlikti net ir bendrus tyrimus. Sužinojome kolegų tyrimų kryptis, diskutavome apie baimes (metaforiškai kalbant), kurios dabar mus yra ištikę.

ML. Būtų gerai, jei apie tas baimes išdėstytumėte aiškiau. Kokias chimeras, anot Ervino Koršunovo, turite mintyje?

Saulius. Tų baimių pakanka. Vilniaus universiteto atstovė Gabrielė Gailiūtė paskutinę stovyklos dieną pranešime „Nenorminės kalbos baimė“ pateikė pastabų iš grožinės literatūros vertimo patirties. Vertėjams trukdo kalbos norminimo absoliutinimas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų pernelyg griežtas laikymasis ir iš to kylančios baimės. Matau vieną išeitį: argumentuotai diskutuoti, kaip kuo tiksliau perteikti verčiamo originalo mintį. Įvairių baimių nepavyksta įveikti filosofams ir ši mintis nuskambėjo jų pranešimuose.

Rita. Tų baimių nereiktų suprasti tiesiogiai, bet kaip aptariamoms srities vieną ar kitą problemą.

Gintarė. Tai ir stimulus tas pribrėndusias problemas aptarti, o iš to gal paaiškės ir būdai, kaip jas spręsti.

Per organizacinių rūpesčių brūzgynus

ML. Ar lengva buvo organizuoti jaunųjų tyrėjų stovyklą? Jūsų patirtis gali būti pamokoma ir kitiems, tad nesibodėkime ja pasidalyti.

Saulius. Organizuoti labai lengva. Nuvažiavome prie jūros, prisirinkome gintaro, pardavėme ir gavome lėšų stovyklai rengti.

ML. Šią idėją tikriausiai panaudosite ateityje, o kaip sukotės šiemet?

Saulius. Bandėme nedrąsiai min-

džikuoti tarpdury, galvodami, kad kūno kalba paveiksime tuos, į kuriuos kreipdavomės paremti mūsų stovyklą. Kai kas bandė panaudoti šypsenos kerus. Žodžiu, naudojome visas priemones.

ML. Sauliaus šypsena ar mindžikavimas tarpduryje, ko gero, nėra stipriausia jaunųjų tyrėjų organizacinė priemonė. Bet to nepasakysiu apie šio pokalbio dalyves, kurių įrodymų nereikalaujantys argumentai išties gali būti labai paveikūs.

Rita. Juokas juokais, bet pirmiausia patys tarpusavyje turėjome rasti bendrą kalbą. Niekas nesako, kad lengvai sutarėme, buvo visko – nesuskalbėjimo, džiaugsmo ir nusivylimo, bet vis dėlto viršų paėmė draugystė ir bendra idėja. Dabar jau turime šokiškos tokios patirties, organizuodami kitą stovyklą, žinosime, ką savo veikloje tobulinti ar daryti kitaip. Aišku, sunkiausia buvo užsitikrinti finansavimą. Faktiškai iš nieko ėmėmės. Teko bendrauti su daugeliu žmonių, bandėme juos sudominti savo projektu.

Anželika. Pirmiausia mus parėmė Neringos savivaldybės meras Antanas Vinkus. Mums buvo labai svarbu, kad merui patiktų ši mūsų idėja ir jis priimtų mus į Nidą. Parašėme merui laišką, kuriame pristatėme savo jaunųjų tyrėjų idėją.

Saulius. Vasaros pabaigoje atvykome į Nidą, susitikome su Antanu Vinkumi ir vicemeru Vigantu Giedraičiu, pristatėme jiems savo mintis. Labai ilgos diskusijos nebuvo, jie pritarė mūsų mintims ir parėmė mūsų sumanymą. Toliau daug organizacinių dalykų sprendėme telefonu arba elektroninėje erdvėje, todėl visa tai nebuvo labai paprasta.

Jaunųjų tyrėjų stovyklą Nidoje atidarė Neringos savivaldybės meras Antanas Vinkus, Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta Zabarskaitė ir jaunas tyrėjas Saulius Vasiliauskas

apie baimes ir užuovėjas

Anželika. Reikia pasakyti, kad dauguma žmonių, į kuriuos kreipėmės labai maloniai atsakė į mūsų laiškus, sutiko mus paremti. Tuo labai džiaugėmės. Meras A. Vinkus leido mūsų konferencijos pranešimus skaityti ir diskutuoti Neringos savivaldybės konferencijų salėje Nidoje. Parėmė mūsų stovyklą Europos parlamentaras

ML. Žodyno skaitymas – tarsi apsilvalymas nuo žodžio apnašų?

Saulius. Rašytojas Donaldas Kajokas ne kartą yra sakęs, kad eilėraštyje prieš pavartodamas žodį jis turi labai gerai įsigilinti į jo reikšmę, atskleisti kiek įmanoma autentiškesnę jo reikšmę.

ML. Bet Anželikai žodyno tyrinėjimas gal nėra aktualiausias užsiėmimas?

iš aukšto glumina.

Gintarė. Bet lyginami su žodynu mūsų realias galime pastebėti ir visuomenės tobulėjimą, tų santykių tarp vyrų ir moterų kitimą. Atsiranda naujų žodžių, būtų įdomu panagrinėti, kaip šiuolaikinė literatūra atspindi tų santykių kaitą, kad ir lyginant su žodyne pateiktais kalbos pavyzdžiais. Bus

sofas, matematikas, inžinierius ir teologas Pavelas Florenskis (1882–1937), dėl savo universalumo kartais lyginamas su Leonardu da Vinčiu.

Vidas Dusevičius. Pirmiausia gau- nu tyrinėjimams daugiau įrankių, negu jų turėjau ligi tolei.

ML. Vietoj dviejų rankų gaunat keturias?

kilęs iš Gruožninkų kaimo (Trakų r.), kurį vietiniai vadina Gruožnykais. Man įdomu tiek šis kaimas, tiek aplinkiniai vietovardžiai. Be Vardyno čia neapsieisi.

Man labai įdomu buvo sociolingvistų požiūris ir sociolingvistinis kalbos tyrinėjimas, nes mano tyrinėjamos filosofijos problemos susiškaukia su panašiais sunkumais, su kuriais susiduria ir sociolingvistai. Tai galios ir įgalinimo klausimai, taip pat ir daugelis kitų man rūpimų, apie kuriuos klausytis diskusijos dalyviams šiuo atveju gal ne visai įdomu. Pakaks to, kad paminėjau šiuos tris man naujus tyrinėjimo įrankius, kurių ligi šiol aš netaikiau, o šioje stovykloje išklausti pranešimai paskatins susidomėti.

ML. Keletą žodžių prašome pasakyti apie savo tyrimus.

Vidas. Esu VDU filosofijos doktorantas, šių metų pabaigoje arba kitų pradžioje planuoju ginti disertaciją iš Pavolo Florenskio ir egzistencinės fenomenologijos atstovo Moriso Merlo-Ponti (Maurice Merleau-Ponty, 1908–1961) filosofijos. Kai kur rašinėju į spaudą, kai ką skaitinėju – trumpai tai būtų svarbiausia, ką apie save galiu pasakyti.

Apie klaidelių naudą

ML. Įdomu, ką apie jaunujų tyrėjų ir jų vyresniųjų kolegų pranešimus galvoja Algirdas Gaidys?

Algirdas Gaidys. Būtų nesąmonė sakyti, kad iš girdėtų pranešimų žmogus nieko negauna. Pranešimai buvo aiškūs ir gerai pateikti. Kai kurie dalykai man, kaip informatikui, kompiuterių tinklų administravimo atstovui, buvo lyg ir svetimi. Su kalbos kultūra, kalbininkams rūpimais dalykais pirmiausia susidūriau per pažintį su Anželika. Man pačiam įdomiausia buvo pasiklausyti filosofų – Vido Dusevičiaus ir Ervino Koršunovo – pranešimų. Likimas taip suvedė, kad dalį gyvenimo einame panašiu keliu, nes teko administruoti vieną švietimo įstaigą, kurioje vienas iš pranešėjų filosofų dirbo etikos mokytoju. Taip ir susipažinome. Suprantama, jų pranešimai

■ Nukelta | 12 p.

Tarpdisciplininių pranešimų klausosi J. Tumasaitė, J. Bogomolovas, V. Žaltauskaitė ir A. Satkūnaitė

Susikaupimo pakako Anželikai Gaidienei ir Algirdui Gaidžiui, o Europos Parlamento narys Algirdas Saudargas rado progos ir papildyti kai kurių pranešėjų įžvalgas

Algirdas Saudargas, kuris sutiko savo lėšomis išleisti ir stovykloje skaitytų pranešimų knygele.

Saulius. Viskas nebuvo taip margarinu patepta ir tulpėm klota, bet vargu ar skaitytojams įdomu skaityti apie mūsų organizacinius veiksmus ir padarytas klaidas. Kad ir istorija su plakatais. Išspausdinome jaunujų tyrėjų stovyklai skirtus plakatus, išsiuntėme į Nidą ir pamatėme, kad išivėlė klaida, vietoj Nidos meno kolonija išspausdinome Nidos menininkų kolonija. Teko spausdinti iš naujo.

Žodyną verta atsiverti kuo dažniau

ML. Rūpesčiai praityje, tad kaip vertinate stovykloje skaitytus pranešimus, diskusijas ir visa kita?

Saulius. Šią vasarą man teko dalyvauti trijose panašiose humanitarinio pobūdžio stovyklose, praėjusią – net keturiose. Ši stovykla neperdedant man pačiam davė labai daug. Kai kurie pranešimai provokavo keisti požiūrį į tam tikrus įsisenėjusius dalykus, atvėrė naujų tyrimo krypčių galimybes. Štai kad ir *Lietuvių kalbos žodynas*, kuriuo kone kasdien tenka naudotis. Apie tokį tyrimo metodą, pasiūlytą dr. Jolantos Zabarskaitės, ligi tol nebuvau susimąstęs. Metodas atveria galimybę gauti daug visiškai naujos ir dažnai netikėtos informacijos. Savo darbe daugiausia domiuosi naujažodžiais ir šiuolaikinės lietuvių literatūros santykiu su kalbotyra – kaip dabartiniai rašytojai vertina kalbą, koks vyresniųjų rašytojų ir jaunesniųjų santykis su kalba ir pan.

ML. Kuo tas vyresniųjų ir jaunujų santykis su kalba skiriasi?

Saulius. Vienareikšmiškai nėra paprasta atsakyti. Akivaizdu, kad labai naudinga atsiverti žodyną, nes mūsų savimoneje daugelio žodžių reikšmė ir prasmė ne visada sutampa su tomis reikšmėmis, kurios pateiktos žodyne.

Anželika. Žodynas man kaip tik aktualiausias dalykas, nes dirbu Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centre. J. Zabarskaitė pasiūlė kiek kitokį požiūrį į žodyno tyrinėjimą, ir jis visus girdėjusius pranešimą labai sudomino. Juk ir mokytojas mokiniams gali parodyti, kad visai kitaip galima tą žodyną skaityti.

ML. Gal pamėginkime trumpai apibūdinti, ką naujo apie žodyno skaitymą išdėstė J. Zabarskaitė, kurią ne kartą šiame pašnekesyje minime.

Gintarė. Didysis *Lietuvių kalbos žodynas* – tai tautos tapatybės ir savasties, kurios reikia ieškoti, išraiška. Labai naudinga peržiūrėti tuos pavyzdžius, kurie pateikti žodyne. Ne kiekvieną žodį taip pavyks peržiūrėti, bet praverstų bent tuos, kurių prireikia, kuriuos dažniau vartojame. Ir iš tiesų man žodyno skaitymas, tai darbas su žodžiu: žodžių grupavimas, nauji pastebėjimai, įžvalgos. Direktorės J. Zabarskaitės pastūmėta esu ne kartą žodyną atsivertusi, kad ir pradėjusi nagrinėti kaip žodyne pateiktuose pavyzdžiuose atsispindi vyro ir moters santykiai, požiūris vieno į kitą. Tas santykis kiek netikėtai atsiskleidė.

ML. Tas santykis išties daugelį nustebino. Maniau, kad bent jau tautosakoje vyrų ir moterų elgiasi su moterimis. Požiūris

įdomu palyginti ir su *Bendrinės kalbos žodynu*, kuris bus išleistas, pavyzdžiais.

Nuo Florenskio iki Merlo-Ponti ir toliau

ML. Kokią naudą iš jaunujų tyrėjų stovyklos gavo Vytauto Didžiojo universiteto filosofijos doktorantas Vidas Dusevičius? Skaitėte pranešimą „Žodžio vardo magija ir bolševikų revoliucija“, skirtą onomatodoksijos problematikai (rus. imiaslavije), žodžiui priskiriamą dvasinę energiją, o iš žodžių magijos kyla veiksmų magija. Regis, panašiai tvirtino Solovkų lagerio auka, Jūsų cituotas filo-

Vidas. Šalia dviejų rankų gaunu daug elektroninių adresų, kuriais galiu naudotis. Esu tamsus žmogus, nes nežinojau, kad *Lietuvių kalbos žodyno* yra ir elektroninė versija, kuria galima laisvai naudotis. Šiandien pat ta elektronine versija ir pasinaudojau. Esu tikras, kad žodynas man bus daug kur labai naudingas.

Be žodyno mane domina ir Vardyno problematika. Kaip tik paskutinę stovyklos darbo dieną du pranešimai (Veronikos Adomonytės ir Dovelės Tamulaitienės) buvo skirti vardyno, arba tikrinių žodžių, problematikai. Esu

Neringos savivaldybės salės su konferencijos dalyviais vaizdas

Tadas VRUBLEVSKIS ir jo bibliografijos rodyklė

Bronislava KISIELIENĖ

Tadas Stanislovas Vrubleviskis garsus teisininkas, bibliofilas ir visuomenės veikėjas, kilęs iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų. Jis 1912 m. spalio 30 d. užregistravo Eustachijaus ir Emilijos Vrubleviskių viešosios bibliotekos draugijos statutą. 1913 m. draugijai perdavė savo tėvų ir paties visą gyvenimą kauptą biblioteką ir muziejinius rinkinius. Taip asmeninių dokumentų saugykla tapo visuomenei prieinama viešąja biblioteka.

Kultūros mecenato Tado Vrubleviskio dėka biblioteka virto svarbiu mokslo ir kultūros židiniu. 2012 m. Lietuvos mokslų akademijos Vrubleviskių biblioteka (LMAVB) mini šimto metų jubiliejų. Pagerbdami jos įkūrėją, parengėme Tado Vrubleviskio gyvenimo ir veiklos bibliografijos rodyklę.

Tadas Vrubleviskis gimė 1858 m. lapkričio 8 d. Vilniuje. Apie jo šeimą rašyta mažai. Tėvas – gydytojas homeopatas Eustachijus Edvardas Vrubleviskis (1826–1891), motina – Emilija Beniovskytė-Vrubleviska (1830–1886). Tado brolis Augustinas įgijo chemiko specialybę, kitas brolis Kazimieras gyveno aštuoniolika metų (1872–1890).

1868–1877 m. T. Vrubleviskis mokėsi Vilniaus pirmojoje gimnazijoje, ją baigė aukso medaliu. Studijuoti išvyko į Sankt Peterburgo medicinos chirurgijos akademiją, nes norėjo tapti gydytoju. Akademijoje jaunas, naujovių ieškantis žmogus dalyvavo pagrindinės revoliucinės organizacijos veikloje. Organizacija buvo susekta. 1880 m. prasižėjęs suėmimams, Tadas Vrubleviskis persikėlė į Varšuvos universitetą. Tų pačių metų vasario mėnesį buvo suimtas ir įkalintas Varšuvos kalėjime, kur kalėjo pusantros metų. 1881 m. rugpjūčio mėnesį teismo sprendimu dvejiems metams ištremtas į Sibirą, Tobolsko guberniją¹.

Varšuvos kalėjime ir tremtyje dar labiau išryškėjo T. Vrubleviskio požiūris į visuomeninę santvarką, religiją, moralę. Visuomeniniai klausimai jam buvo svarbesni nei asmeniniai intere-

sai. Jis daug skaitė gamtos, visuomeninių mokslų veikalų vokiečių, prancūzų, lenkų, lietuvių kalbomis, vertė knygas į lenkų kalbą, rašė eilėraščius, kuriuos daugiausia dedikavo motinai. Visa tai atsispindi iš tremties tėvams rašytuose laiškuose, kurie saugomi LMAVB Rankraščių skyriuje. T. Vrubleviskis matė daug nelaimingų ir nuskriausių žmonių, visuomenės abejingumą jų atžvilgiu, tad nusprendė nebetęsti mokslų medicinos fakultete ir pasirinko teisės studijas.

1883 m. rudenį, pasibaigus tremties laikui, grįžo į Sankt Peterburgą nusprendęs stoti į Sankt Peterburgo universiteto Teisės fakultetą. 1886 m. baigė mokslus ir įgijo teisės mokslų kandidato diplomą. Dar būdamas studentas T. Vrubleviskis įsidarbino garsaus to meto advokato Vladimiro Spasovičiaus (W. Spasowicz) padėjėju.

1891 m. mirus tėvui, T. Vrubleviskis grįžo į Vilnių. Pradėjo dirbti teisės konsultantu Poliesės geležinkelio valdyboje.

Advokatas Tadas Vrubleviskis išpopuliarėjo 1905–1907 m., kai dėl dalyvavimo revoliucinėje veikloje buvo teisiama daug žmonių². Ypač jį išgarsino leitenanto Piotro Šmidto byla. Sevastopolyje vykusio teismo proceso metu už sukilimo organizavimą buvo teisiami Juodosios jūros karinio laivyno jūreiviai. Nors T. Vrubleviskiui nepavyko apginti leitenanto P. Šmidto, tačiau ginamoji kalba tapo žinoma visoje Rusijos imperijoje. Vėliau T. Vrubleviskis buvo kviečiamas atstovauti teisiamiesiems Sankt Peterburge, Varšuvoje, Maskvoje, Kijeve, Balstogėje, Gardine, Kazanėje, Odesoje, Sevastopolyje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Vilniuje ir kituose miestuose.

Tadas Vrubleviskis gynė asmenis, kurie buvo kaltinami ir dėl slapto mokymo, draudžiamos spaudos leidimo ir saugojimo. Jis kruopščiai rengdavosi kiekvienai bylai, visapusiškai išanalizuodavo įkalčius ir įrodymus, tik po to imdavosi ginti. Jis nepaisė ginamų asmenų tautinės priklausomybės. Teismo procesų metu jo pasiklausyti susirinkdavo daug žmonių, atvykdavo advokatų ir iš kitų miestų. T. Vrublevis-

Tadas Vrubleviskis. Aleksandro Štrauso (Aleksander Władysław Strauss) nuotrauka (1902 m.)

kis nuoširdžiai dalijosi šia patirtimi su jo juridinėje kontoroje dirbusiais patarėjais Mykolu Šleževičiumi, Jonu Vileišiu, Mykolu Biržiška, Augustinu Janulaičiu, Mykolu Riomeriu, vėliau tapusiais Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrėjais.

Profesionalus teisininkas Tadas Vrubleviskis pasižymėjo visuomeniniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime. Vilniaus kultūros istorijai svarbi apie 1900 m. T. Vrubleviskio atkurta Neošubravcų draugija. Jo bute Universiteto gatvėje rinkdavosi draugijos nariai, žymūs Vilniaus inteligentijos atstovai, mokslininkai, gydytojai, teisininkai: Liudvikas Abramovičius (L. Abramowicz), Mykolas Brenšteinas

(M. Brensztejn), Vladislovas Zahorskis (W. Zahorski), Ferdinandas Ruščicas (F. Ruszczyk), Bronislavas Kšyżanovskis (B. Krzyżanowski), Janas Pilsudskis (J. Piłsudski), Mykolas Riomeris ir kt. Draugijos nariai diskutuodavo Vilniaus krašto, lietuvių ir lenkų tarpusavio santykių klausimais, svarstydamo istorines Lietuvos valstybės atkūrimo galimybes³.

T. Vrubleviskiui pažįstama buvo ir masonų aplinka. Jo tėvo gyvenimas buvo susijęs su šia draugija, brolis Augustinas Vakaruose bendravo su masonais. Manoma, kad ir T. Vrubleviskis buvo vienas iš masonų ložės narys. Vieši masonų tikslai buvo kilnūs ir gražūs, o tikroji esmė – kova prieš bet kokią priespaudą⁴.

1905 m. susiformavusi kraštiečių (*krajowcy*) srovė, pasisakiusi už savarankiškos lietuvių, lenkų ir gudų valstybės – LDK, atkūrimą, atitiko T. Vrubleviskio pažiūras. Savo krašto koncepciją jis išdėstė 1919 m. Vilniuje išleistoje knygelėje *Naród i samookreślenie narodowie*. Žymiausių kraštiečių M. Riomerio, L. Abramovičiaus ir T. Vrubleviskio pagrindinės politinės veiklos kryptys buvo pasitarimai, laikraščių leidimas, aktyvus dalyvavimas rinkimuose į Rusijos Dūmą⁵.

1905 m. Maskvoje įvykusiam VI žemietijų (zemstvy) atsto-

vų suvažiavime, T. Vrubleviskis kalbėjo apie Lenkijos Karalystės autonomiją. To laiko metraštininkai teigia, kad jo kalba buvo išpūdinga.

Po dalyvavimo politinėse bylose, dėl demokratinių idėjų skleidimo, Tadas Vrubleviskis tapo populiarus. Jis ryžtingai priešinosi vienos ar kitos tautos išskirtinumui. Vilniečiai ir „Kurjer Litewski“ redakcija iškėlė T. Vrubleviskio kandidatūrą rinkimuose į Rusijos Dūmą. Pirmosios Rusijos Dūmos (1906 II–IV) rinkimuose advokatas pralaimėjo žydų rabinui Šmarijai Levinui. Vėliau balotiravosi į Trečiąją Rusijos Dūmą (1907 XI–1912 VI), kur pralaimėjo kunigui Stanislovui Macejevičiui (S. Maciejewicz). Po šių nesėkmingų rinkimų Vrubleviskis nutolo nuo politinės veiklos. 1907 m. jis aktyviai dalyvavo Mokslo ir meno muziejiaus draugijos kūrime, buvo išrinktas į draugijos komitetą, parengė draugijos įstatus⁶.

1919 m. Vilniuje pradėjo veikti Aukštieji mokslo kursai, kuriuose nuo 1921 m. dėstytoju dirbo ir Tadas Vrubleviskis. Jis dėstė valstybinės teisės įvairias puses. Advokatas buvo kviečiamas į lietuvių renginius, minėjimus. Ketvirtadieniais jo bute rinkdavosi inteligentijos atstovai: Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, kunigas Petras Kraujalis, Jonas Vileišis, Danielius Alseika, Augustinas Janulaitis ir kt. Vrubleviskis buvo susitikęs ir su Vilniaus vyskupu Jurgiu Matulaičiu, kunigais Mečislovu Reiniu, Juozapu Kukta. J. Matulaičio prašymu parengė *Parapijiečių sąjungos įstatus*, diskutavo apie mokykloje įvedamas taisykles pamokas⁷.

Lietuvių mokslo draugijos susirinkimuose T. Vrubleviskis lenkų kalba skaitė pranešimus aktualiais to meto klausimais, pavyzdžiui, apie lietuvių kalbos uždraudimą, senojo Vilniaus topografiją. Jis dalyvavo Jono Basanavičiaus 70-ųjų metų iškilnėse, Lietuvių klube surengtose ketvirtosiose Lietuvos nepriklausomybės metinėse. 1922 m. gruodžio 27 d. Vilniuje visuotinis Lietuvių mokslo draugijos susirinkimas, J. Basanavičiaus siūlymu, išrinko Tada Vrubleviskį draugijos garbės nariu.

Lietuvos mokslui ir kultūrai T. Vrubleviskis daug nusipelnė padovanodamas visuomenei savo sukauptą biblioteką. Pirmąsias knygas ir dokumentus buvo pradėję kaupti jo tėvai. Po jų mirties visi šie turtais atiteko Tada Vrubleviskiui. 1912 m. spalio 30 d. jis įsteigė Eustachijaus ir Emilijos Vrubleviskių viešosios bibliotekos draugiją. Šiai draugijai 1913 m. vasario 13 d. T. Vrubleviskis perdavė vertingą kolekciją: apie 65 000 tomų knygų, 3000 graviūrų, daugiau kaip 100 žemėlapių ir planų, daugybę įvairių dokumentų ir rankraščių, paveikslų, skulptūrų, numizmatikos rinkinių.

Bus daugiau

Tado Vrubleviskio biblioteka. Jono Bulhako (Jan Bulhak) nuotrauka (XX a. pr.)

¹ ABRAMAVIČIUS, Vladas. Tadas Vrubleviskis. Vilnius, 1960. – P. 7–8.

² Tado Vrubleviskio gintos bylos. LMAVB RS, F155.

³ ROMANOWSKI, Andrzej. Towarzystwo neo-szubrawców. In *Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Petras Vileišis*. – Vilnius, 2001. – P. 166–175.

⁴ KASTANAUSKAITĖ, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940): monografija*. – Vilnius, 2008. – P. 423.

⁵ STALIŪNAS, Darius. Tado Vrubleviskio politinės minties bruožai. In *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*. – Vilnius, 1996. T. 13. – P. 150–170.

⁶ ILGIEVIČ, Henrika. *Societates Academicae Vilnensis*: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy. – Warszawa, 2008. P. 668.

⁷ MATULAITIS, Jurgis. *Užrašai*. Red. O. Mikailaitė. Putnam, Conn., 1991. – P. 368.

KITU KAMPU APIE TRAGIŠKĄ PRŪSŲ ISTORINĘ LEMTĮ (2)

Pradžia Nr. 16

Romualdas GRIGAS

Ir odė, ir nekrologas prūsams

Europa, į save sugėrusi helenizmą, judaizmą ir Romos imperializmą, tapo krikščioniška. Bet krikščionybės centras – Roma pasiliko, švelniai tariant, ir ideologinio, ir kultūrinio imperializmo centru. Žvelgiant į anų laikų Romos bažnyčią, daug kas atrodo neįtikėtina, chimeriška. Na, kad ir jos tuometinių teologų ginčai apie tai, ar kada nors juokėsi Jėzus Kristus, ar ne? Jo nešiotas šlepetes tinka vadinti Jo paties nuosavybe, turtu ar ne? Nekrikštas turi sielą ar ne?.. Taigi visa istorija prikištinai mums byloja, kad anas, rodos, nenuginčijamas socialinės evoliucijos kelias buvo (ir pasilieka!) gana dramatiškas. O tais laikais dažniausiai jis buvo tiesiog žiaurus, nežmoniškas. „Kitioniškas“ buvo paverstas išsigimimu ir traktuojamas kaip šėtono pinklės, kaip dvoką skleidžiančios chimeros... Todėl tas „kitioniškas“ arba turėjo būti naikinamas paties Dievo vardu, arba pajungiamas Jo tarnystei (geriausiai per jau apkrikštytus tarpininkus, kurie rodė didesnę aktyvumą)... Trečio kelio nebuvo.

Štai taip rašydamas, pirmiausia maštai apie mūsų artimiausius, ta pačia pasaulėjauta gyvenusius giminaičius prūsus ir vakarinius lietuvius, savo kūnais ir tragedijomis pridengusius mūsų, t. y. lietuvių, tautos išlikimą. Prieš tai jie buvo laimėję kovą su ypač gerai organizuotais vikingais. Neatmetina prielaida, kad tai buvo ir į Skandinaviją nusidanginusį prabalų ainią. Vikingai, matyt, greičiau perpratę prūsų, kuršių ir kitų baltų socialinę organizaciją, ypač tų genčių dvasinį gyvenimą reguliuojančius papročius, „tauriai“ atsitraukė. Rytinio Baltijos kranto gyventojai, gindami savo kraštą, buvo neįveikiami.

Istorijos „nusišypsojimas“ truko neilgai.

Iš pietvakarių gerai organizuota banga nuo Oderio (Odro) baseino Vyslos (Vistulos) kryptimi slinko dabartinių lenkų protėviai – lechai, o į pietvakarines jotvingių žemes – didžiuosius ežerynus – mozūrai. O pasukę juos lyg ir kviesit atslinko didelę patirtį turintis ir pajėgesnis dvasinė jėga disponuojantis karinis ordinas – teutonai, arba kryžiečiai...

Nematau prasmės bent kiek plačiau išskleisti prūsų genčių (tautos) istoriją. Apie tai prirašyta galybė knygų. Betgi jos tragiška lemtis, tos tautos išgyventi laikai ir dramai labai jau primena lietuvių išgyventus šimtmečius. Anų mūsų giminaičių istorija tiesiog verčia susimąstyti ir apie mūsų tautos tolesnę likimą ir išlikimą...

Lyg ir reikėtų man pasiteisinti dėl ypač fragmentiško, emocionalaus „įsiveržimo“ į XX a. vidurio Rytprūsus – Mažąją Lietuvą. Bet aš pats jį vertinu kaip ir pasiteisinimą, kodėl pasakojimas apie prūsus, apie jų istoriją bus irgi fragmentiškas. Ieškosime išskirtinių tos tautos charakteristikų, tik kai kur suteikdami savo mintims, apmąstymams platesnes (kitus autorius neatkartojančias) erdves.

Prūsų tyrėjas A. Kotzebue savo veikalė „Preussens ältere Geschichte“ (dar 1808 m. publikuotame Rygoje) štai kaip yra rašęs: „Jeigu prūsams būtų pasisekė

ištraikyti kryžiuočius skėrius, kurių ištisi spiečiai kasmet užplūdavo jų gimtuosius laukus, tai iki šiol tebebūtų aukso raidėmis istorijoje įrašyti žodžiai apie prūsų narsą, svetingumą ir gerą širdį. Taip, šita dabar išmirusi tauta gal būtų iki mūsų dienų savo galia ir pavyzdžiu lėmusi Europos papročius ir įstatymus¹. Kaip taupiai ir taikliai pasakyt! Taigi, sunku susilaikyti nepateikus ir kito, taip pat vokiečių kilmės autoriaus J. Voigto minčių, beje, irgi išdėstytų dar XIX a. pirmoje pusėje paskelbtose knygoje „Prūsijos istorija“. Jis rašo: „Kai pradėdi svarstyti, kokiais metodais buvo niokojama ši tauta, koks šlykštus buvo šis karas, kokie nusidėjimai buvo padaryti žmonijai ir jos teisėms, kokios neapsakomos piktadarystės ir koks didžiulis naikinimas vyko tų nekaltų žmonių krašte, kaip siaubingai buvo žudomos ištisos bendruomenės, tik tada supranti, koks sunkus yra Ordino nusikaltimas prūsams“².

Kokių kilnių, humaniškių ir toliaregiškų asmenybių būta!..

Tos mintys, su aistra perpasakotos trečiojo asmens, irgi ne lietuvių, alsuoja skausmu, nenutilusia sąžine ir prasminga atmintimi. Nuo savęs pridursiu: tai, ką A. Kotzebue rašė apie sunaikintą prūsų kultūrą, galėjusią paveikti Europos mentalitetą, manyčiau, tinka ir mums, lietuviams, turėjusiems istorinę galimybę išlikti iškilia Europos tauta. Kodėl? Toks klausimas egzistuoja nuo pat pradžios, kai tik atsirado modernus lietuvių valstybinis sąmoningumas. Bene geriausiai (bet kartu ir mįslingai) į tokį klausimą buvo atsakęs S. Šalkauskis: „mes, lietuviai – tauta, kuri niekada nėra buvusi tuo, kuo galėjo būti“... Lieka vienintelė paguoda (o gal prigimtinė pareiga?) kaip nors prasmingiau kalbėti apie anuos laikus ir aktyviau bylinėtis dėl praktinio savo protėvių atminimo, vadovaujantis ne kokiomis nors etnocentriškomis ambicijomis, bet dėl išlikimo ir egzistencinės prasmės, t. y. dėl to, kuo mes kitiems galime būti įdomūs ir reikalingi.

Vietoj prūsų prakalbau apie lietuvius. Tebūnie... Poetas ir mąstytojas Jonas Aistis (1904–1973), gyvendamas emigracijoje, rašė: „Mūsų tautos istorija yra tragiška. Dideles pastangas sekė didelės nesėkmės. Ir aš galvoju, – tęsia šis autorius, – argi būtų lietuvių tauta kadaise amžių glūdumoje padariusi kam nors didelę skriaudą, kurią štai daugiau nei tūkstantis metų yra tebeverčiama atlyginti...“³

O prūsai? Šita iškilioji tauta? Už ką ir kam buvo prasikaltusi?... Kuri paliko labai ryškius pėdsakus rašytiniuose šaltiniuose dar nuo I amžiaus.

Prūsų žemės, palyginti su kitais baltų kraštais, buvo tirščiausiai apgyvendintos. Štai P. Dusburgietis, kryžiuočių kronikininkas, gyvenęs XIII–XIV a. sandūroje, įvardydamas vienuolika prūsiškų provincijų, rašo: „Vargu ar kuri šių giminių buvo tokia nedidelė, kad karui negalėtų sutelkti dviejų tūkstančių raitųjų vyrų ir daug tūkstančių karių“⁴. Kronikininkas rado reikalą atskirai suminėti dvi gentis: „Semba, turtingiausia ir tirščiausia gyvenama žemė, galėjo sutelkti keturis tūkstančius raitelių ir keturiasdešimt tūkstančių karių. Sūduviai, tauriausiai, pranokdavo kitus ne tik papročių kilnumu, bet turtais ir galybe. Mat jie turėjo šešis tūkstančius raitelių ir galybę kitokių karių<...>“⁵.

Įsijauskime, įsiklausykime į pateiktus skaičius. Gal jie ir padidinti, siekiant krikščioniškai „civilizuotai“ Vakarų Europai sudaryti šiurpesnį „pagonių“ krašto ir jo galybės įvaizdį. Bet kad būta gausios prūsų kariuomenės (greičiausiai karo ar atskirų žygių atveju mobilizacijai turėjo rengtis kone visi vyrai, sugebantys valdyti ginklą) byloja daugelis kitų to paties kronikininko įrašų. Štai aprašydamas 1262 m. sembų apgultą Karaliaučiaus pilį P. Dusburgietis teigia, kad atvykus dideliame kryžiuočių pastiprinimui kautynėse „iš Dievo malonės tą dieną krito daugiau nei trys tūkstančiai sembų bei kitų prūsų... Taigi, tą pačią dieną, kurią prieš metus įvyko Pokarvių kautynės“⁶.

Kaip žinome iš to paties kronikininko, Pokarvių kautynės tada laimėjo sukilę prūsai, vadovaujami notangų genties vado Herkaus Manto, nors mūšio lauke žuvo ne vienas tūkstantis sukilėlių.

Grįžkime prie P. Dusburgiečio užuominos, kad sūduviai buvę „patys tauriausiai“... Greičiausiai neatsitiktinai kronikininkas smulkiau aprašo vieną įvykį... Anot jo, brolis Liudvikas (iš Libercelės), kilęs iš kilmingos šeimos, sūduvių-jotvingių kunigaikščio Skomanto karių buvo paimtas į nelaisvę. Puotos metu (po laimėtų kautynių su kryžiuočiais) vienas iš kunigaikštų supusį kilmingųjų, anot kronikininko, „didžiai išerzino brolių Liudviką, be paliovos jį užgauliodamas ir plūsdamas“. Kryžiuočių riteris pasiskundęs Skomantui: „Negi tam čia mane atsivedi, kad tas žmogus mane užgauliotų“. Skomantas pasiūlė jam paimti kalaviją ir dvikovoje su tuo įžeidinėtoju pabandyti apginti savo garbę. „Kilmingasis sūduvietis visų akyse buvo užmuštas“⁷. Šis kronikoje aprašytas įvykis galėjo atsitikti 1280–1281 m., t. y. tuo laiku, kai prūsų ir jotvingių jėgos vos vos ruseno... Bet kunigaikštis Skomantas, matyt, pagal egzistavusią tradiciją, nekreipdamas dėmesio į kovų nualintus savo bendražygius, priėmė būtent tokį sprendimą, kuris štai tokia kategoriška, bet riteriška forma nubaudė ne tik aną dvikovoje kritusį kilmingąjį, bet ir sudrausmino visus kitus. Vis dar buvo siekiamas laikytis tos elgsenos principų, kuriame anksčiau prūsams buvo pelnę „žmoniškiausių žmonių“ (A. Bremnietis) įvardį.

O P. Dusburgietis (kaip ir priklauso kronikininkui) buhalterišku, šaltu stiliumi užrašinėjo siaubingus kryžiuočių nusikaltimus – prūsų tautos ir jų iškiliosios kultūros naikinimą.

Štai eilinė, niekuo iš kitų neišsiskirianti, tos kronikos pastraipa: „Broli Konradas iš Tirbergo, magistras ir broliai, subūrę didelę kariuomenę, įsiveržė į Pagudės žemę ir, išžudę nesuskaiciuojamą galybę vyrų, ugnimi nusiaubė visą žemę bei ją apiplėšė, išsivarė į nelaisvę moteris ir vaikus“⁸. Tai įvyko 1277 metais... Arba: „Tų pačių metų rudenį vėl įsiveržė į Pagudės žemę ir ją nusiaubė, degindami bei plėšdami, daugybę paėmė į nelaisvę ar nukovė, išskyrus keletą tų, kurie su savo šeimyna patraukė link Lietuvos į Gardino pilies apygardą (territorium), o visa žemė pavirto dykromis“⁹.

Kažkaip darosi net šiurpu, kai pagalvoji: kruvina, siaubinga istorija Prūsijos žemėje vėl atsikartojo. XX a. viduryje...

Būtume neteisūs, jeigu nepastebėtume ir kitokių nuomonių apie prūsus, jų karingumą. Štai W. Urbanas 1989 m. savo išleistoje (o 2005 m. Lietuvoje publikuotoje) knygoje rašo: „Anas kryžiaus karas (prūsų nukariavimai – R. G.) nuo pat pradžios buvo gynybinio pobūdžio, siekęs apginti šiaurines Lenkijos kunigaikštystes nuo kerštingų pagonių, grobusių į vergiją žmones ir turtą, siautėjimo“¹⁰. Apskritai gana plačioje savo monografijoje šis autorius negaili komplimentų kryžininkams, kurie buvo „priversti“ skleisti krikščionybę ir civilizuoti pusiau laukinius pagonis. Bet štai ir jis nesulauko nepripažinęs, jog „prūsai <...> nebuvo laikomi agresyvia tauta tol, kol XII a. pabaigoje Piastų dinastijos Lenkijos valdovai nepabandė užimti jų žemių. Jų pastangos atversti prūsus į krikščionybę ir rinkti mokesčius sukėlė įnirtingą pagonių pasipriešinimą“¹¹. Šis istorikas pripažįsta tą faktą, kad kryžiuočiai žūtbut siekė nukariauti Žemaitiją ir sujungti nugalėtą Prūsiją su tokiais pat nugalėtais lietuvių šiauriais kaimynais – jų žemėmis. Bet, anot W. Urbano, Žemaitijoje „gyveno pačios karingiausios ir ryžtingiausios pagonių gentys visoje Lietuvoje“.

Vienas po kito sekę ir po keliolika metų užsitedavę prūsų sukilimai bylote byloja ne tik apie tikrai tirštai tais laikais apgyvendintas žemes, bet ir apie neįtikėtina stiprią tų žmonių dvasią, kurios pagrindas buvo baltiškasis pasaulėvaizdis, gamtojautinė, žmogaus laisvę akcentuojanti gyvensena. Tariai labiau civilizuoatam pasauliui atstovavusi krikščionybė ir jos tuometinis avangardas – sukarintas kryžiuočių vienuolių ordinas vykdė vos ne „išdegintos žemės“ taktiką. Sunku nesusigraudinus žemėi kad ir to paties P. Dusburgiečio kronikos eilutes. Sunku šiandien patikėti, su koku įniršiu, su koku žiaurumu ir su koku „šventu pasiaukojimu“ buvo ir fizine, ir ypač dvasinė kultūros prasme naikinama ši niekuo prieš krikščioniškąjį pasaulį neprasikaltusi tauta... Pastebėjus: Arvydo Každailio ofortinės iliustracijos, kurių minėtoje kronikoje esama keliasdešimt, nuostabiai, tiesiog genialiai perteikia prūsų tautos ir dvasinę kultūrą, ir žūtbutines pastangas išlikti, ir jos jau išdraskytos „gabalais“ žūt...¹²

Kaip rašo to laikotarpio tyrinėtojai (tą patį atskleidžia ir popiežių bulės), iš pradžių kryžininkus buvo sunku nukreipti nuo šventosios žemės – nuo Kristaus karsto „vadavimo“, kol Romos kurija nesugalvojo teikti vadinamąsias

neribotas indulgencijas (nuodėmių atleidimo „sertifikatą“) tiems, kurie pasukdavo priešinga kryptimi. Paprastai tokiais indulgencijomis popiežiai „nesišvaistydavo“. Bet, anot W. Urbano, „kryžiaus karus Pabaltijyje jie laikė gana svarbia krikščioniška veikla, todėl jomis apdovanodavo kiekvieną kryžininką, pasišventusį ginti Bažnyčią Prūsijoje ir Livonijoje“¹². Taigi kryžiuotis gaudavo ne tik užgrobtą turtą, žemės valdų, ją įdirbančių pusiau baidžiauninkų, bet ir dangaus karalystės palaimą. Suprantama, kodėl į prūsus naikinantį karą plūdo ne tik atsidavusieji krikščionys, bet ir minios, kaip dabar sakytume, recidyvistų vos ne iš visos Europos...

Kryžiuočių metraštininkas savo kroniką baigia tokia pastraipa: „1283 viešpaties metais, kai nuo karų su prūsų gentimis pradžios praėjo 53 metai ir visos šios žemės giminės (nationes) jau buvo nukariautos ir išvaikytos, žodžiu, kai čia nebeliko nė vieno, kuris nebūtų nuolankiai pakluses šventajai Romos bažnyčiai, Teutonų ordino broliai šitai pradėjo karą su ta galinga, kietasprande ir kariauti prausia tauta, kuri gyveno Prūsijos žemės kaimynystėje, anapus Nemuno Lietuvos žemėje...“¹³. Militarinė galybė, įgijusi praktikos naikinant prūsus, pasisuko veidu į tiesioginius mūsų protėvius – senuosius lietuvius. Žinoma, pirmiausia į žemaičius, kurių žemės tiesiog buvo raktis stengiantis užimti visą rytinį Baltijos jūros krantą.

Bet štai ką rašo šiuolaikinis (modernus) užsienio istorikas apie tuometinius artimiausius prūsų (nugalėtų, palaužtų ir paverstų kryžiuočių landsknechtai) giminaičius – žemaičius: „Nors žemaičiams labiausiai rūpėjo kovos su Vokiečių ordinu, jie vienodai priešinosi ir juos užvaldyti norėjusiam Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Iš to galima spręsti, kad jiems labiau rūpėjo ne religija, bet papročiai ir garbė. Kilmingas žemaičių pagonis buvo karys, kuris darė, ką panorėjęs. Jis nesidavė saistomas krikščioniškomis nuolankumo, skaistybes ir paklūsumo sampratomis. Tačiau kryžiuočiams nežaboto būdo žemaičių ir jų giminaičių atvertimas į tikrąjį kelią tapo svarbiausiu veiklos tikslu...“¹⁴

Amžius šventame vandenyje mirkęs ažuolas ilgam susidūrė su Europos miestuose kalta grūdinta geležimi... Tas žūtbutinis susidūrimas keitė visą senųjų lietuvių etosą. Nedrįstume sakyti, kad tik gerąja, t. y. civilizuota, kryptimi.

Bus daugiau

¹ Cit. pagal Šneidereitą O. Prūsai. – Vilnius: Mintis, 1989. – P. 87.

² Ten pat, p. 86.

³ Aistis, Jonas. Milfordo gatvės elegijos. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1991. – P. 381.

⁴ Dusburgietis P. Prūsijos žemės kronika. – Vilnius: Versus Aureus, 2005. – P. 66.

⁵ Ten pat, p. 67.

⁶ Dusburgietis P. Prūsijos žemės kronikos. – Vilnius: Versus Aureus, 2005. – P. 86.

⁷ Ten pat, p. 267–268.

⁸ Dusburgietis P. Prūsijos žemės kronika. – Vilnius: Versus Aureus, 2005. – P. 252.

⁹ Ten pat, p. 254.

¹⁰ Urban W. Kryžiaus karas Žemaitijoje. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. – P. 9.

¹¹ Ten pat, p. 21.

¹² Ten pat, p. 21.

¹³ Dusburgietis P. Prūsijos žemės kronika. – Vilnius: Versus Aureus, 2005. – P. 278.

¹⁴ Urban W. Kryžiaus karas Žemaitijoje. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. – P. 50.

BIOFIZIKA: praeitis, dabartis, perspektyvos ir Lietuvos mokslų klasifikacija

■ Atkelta iš 1 p.

pastarojo moksliniame veikalė „Mokslo gramatika“ (*The Grammar of Science*, 1892).

Šiuo požiūriu kur kas įdomesnė ir perspektyvesnė yra XIX a. pirmoje pusėje žymaus prancūzų fiziko A. M. Ampero (*André-Marie Ampère*) veikalė „Mokslo filosofijos esė“ (*Essai sur la philosophie des sciences*, 1834–1843) pateikta mokslo klasifikacija. Nors Amperas buvo fizikas, tyrinėjo elektromagnetizmą. Šiame veikalė jis jau numatė naują, ateinančių ir būtiną pamatinį mokslą – KIBERNETIKĄ, jo reikšmę visuomenės ir valstybių valdymui. Net ir kibernetikos pavadinimą šiam mokslui Amperas parinko šimtmečiu anksčiau nei Norbertas Vyneris (*Norbert Wiener*), kibernetiką paskelbęs 1949 metais. Ampero mokslo klasifikacijos sistema, šiandien užmiršta, bet, kaip mokslo inovatyvumą skatinanti, lieka aktuali ir šiandien. 2011 m. modernizuotoji Lietuvos mokslo klasifikacija yra trumpalaikė. Labai realu, kad ši mokslo klasifikacija bus ir vėl modernizuojama dar šiame dešimtmetyje. Todėl verta trumpai susipažinti su Ampero pateikta klasifikacija ir ją aptarti mokslų, ypač gyvybės mokslų, raidos požiūriu.

Mokslo klasifikacija pagal A. M. Amperą

Amperas, kaip tikslųjų mokslų atstovas, mąstantis matematiškai, pasirinko binarinę klasifikacijos prin-

cipą. Pirmiausia, kaip ir Aristotelis, viso Pasaulio pažinimą padalino į dvi dalis – kosmologinius ir noologinius mokslus. O toliau kiekvieną smulkesnę dalį skaidė į teorinius ir taikomuosius.

Kosmologiniams mokslams Amperas priskyrė visus tuos mokslus, kurie aiškina materialųjį Pasaulį. Šį Pasaulį, dabar mūsų vadinamą Gamtą, kaip ir Aristotelis, jis dalino į negyvąją Gamtą (kosmologijos esmės) ir gyvąją Gamtą (fiziologijos) dalis. Dar toliau detalizuodamas negyvosios gamtos mokslus dalino į Matematiką ir Fiziką.

Noologiniams mokslams Amperas priskyrė tuos mokslus, kurie susieti su Žmogaus mintimis. Kaip ir Dekartas, jis noologijos sąvoką naudojo plačios sampratos, ne tik kaip sąvokų supratimą, bet noologijai priskyrė ir jausmus, aistras, valią ir t. t. Noologiją pirmuoju žingsniu dalino į noologijos teoriją (noologijos esmę) ir visuomenės mokslus (noologijos praktiką). Tolesniame diferenciacijos žingsnyje Amperas mato filosofiją ir nootechniką, visuomenės mokslus dalino į etnologiją ir politiką. Šioje mokslų dalyje ypatingą dėmesį jis skyrė visuomenės mokslams, laikydamas juos aukščiausios svarbos, ir dalino į etnologiją ir politiką.

A. M. Ampero Visuomenės mokslų smulkesnė klasifikacija (1843)

Kaip ir D. Mendelejevas kurdamas chemijos atominių elementų klasifikacinę sistemą pagal tam tikras jo – kūrė-

Visuomeninė ekonomika	Visuomenės ekonomika tiesiogine samprata	Statistika
	Cenoblogija	Chrematologija Lyginamoji cenoblogija Cenobogenija
Karybos menas	Hoplizmatika	Hoplografija
	Karybos menas tiesiogine samprata	Taktika Strategija Nikologija
Nomologija (Teisėtvara)	Nomologija tiesiogine samprata	Nomografija Jurisprudencija
	Įstatymų leidyba	Lyginamoji įstatymų leidyba Įstatymų teorija
Politika	Sinkeimenika	Etnodicėja Diplomatika
	Politika tiesiogine samprata	Kibernetika Valdymo teorija

2 lentelė. André Mari Ampero Visuomenės mokslų smulkesnė klasifikacija (1843)

jo hipotetines nuostatas paliko neuždarytus langelius, nusakydamas būsimus atominius elementus ir jų savybes, taip ir Amperas numatė ateinančius naujus mokslus. Tolesniame politikos mokslo skaidymo pamate jis numatė būsimą svarbų mokslą – KIBERNETIKĄ, kaip visuomenės valdymo bendrąją teoriją, o konkretizuotą valstybės valdymo praktikos mokslą pavadino VALDYMO TEORIJA.

Panašios mokslų raidos išvados po šimto metų atsirado ir N. Vynerio kibernetikos bei valdymo teorijos sampratoje. Tik Vyneris pirmiausia kibernetiką, kaip valdymo teoriją ir informacinius vyksmus įžvelgė ne visuomenėje, bet gyvuose organizmuose, gyvosiose sistemose, ir tik vėliau pamatė visuomenėje. Be to, Vyneris identifikavo specifinę naują mokslo vertybę – informaciją, kaip valdymo ir organizuotumo faktorių, kurio nematyti Ampero mokslų sistemoje.

Ieškant tobulesnės mokslų klasifikacijos sistemos, tokios, kuri numatytų mokslo raidos tendencijas, tikslinga pagal A. M. Ampero principą pabandyti sudaryti galimą gamtos mokslų klasifikaciją sistemų teorijos požiūriu.

Gamtos mokslų klasifikacija pagal A. M. Amperą šiandienos sisteminiu požiūriu

Vystant Ampero kosmologijos mokslų binarinio skaidymo trečiąjį žingsnį šiandienos požiūriu, išskirti matematikos (pažinimo metodikos), fiziniai (negyvosios gamtos), biologiniai (gyvosios gamtos) ir medicinos (taikomosios biologijos) mokslai.

teorija, tolesnėje biofizikos diferenciacijoje savo binarinėje klasifikacijos struktūroje turėtų sieti visus noologijos mokslus. Nes Ampero noologija yra tai, ką mes šiandien vadiname humanitariniais ir socialiniais mokslais. Visi šie noologijos mokslai atsirado dėl gyvojo pasaulio raidos, atsiradus žmogui su smegenimis, kaip šio organo veiklos padariniui. O tai yra kibernetikos, tiksliau neurokibernetikos mokslo sfera, į kurią įeina visi ne tik neuro-, bet ir bio-, psicho-, info- mokslai.

Iškyla tam tikra problema dėl technologijos mokslų ir jų mokslinės reikšmės ir vietos klasifikacijoje.

Technologijos suprantamos kaip praktiniai, taikomieji vyksmai siaurąja ir platesne prasme. Siauroji, primityvioji samprata, suformuota pramoninės (industrinės) visuomenės epochos, aprėpia tik materialiąsias technologijas, kurias, atsiradus kompiuteriams, šiandien vadiname „hard'u“. O nematerialiosios – bendresniu pavadinimu virtualiosios, dvasinės technologijos – informaciją, „soft'u“ (algoritmais, programomis ar pan.). Paprasčiausias

MATEMATIKOS MOKSLAI	Tradicinė matematika	Matematikos teorija Inžinerinė matematika, informatika, sistemų teorija
	Kompiuterinė matematika	Algoritmų teorija Taikomosios programos
NEGYVOSIOS GAMTOS (FIZINIAI) MOKSLAI	FIZIKA	Teorinė fizika Taikomoji fizika
	Chemija	Teorinė chemija Taikomoji chemija
GYVOSIOS GAMTOS MOKSLAI	Biofizika	Organizuotų sistemų biofizika Taikomoji biofizika
	Biochemija	Teorinė biochemija Bio-technologijos
MEDICINOS MOKSLAI	Sisteminė medicina	Biomed-technologijos Diagnostika
	Praktinė medicina	Etiologija Terapeutika

3 lentelė. Gamtos mokslų klasifikacija pagal André Mari Amperą šiandienos sisteminiu požiūriu

Remiantis šiuo požiūriu preliminariai sudarytoje gamtos mokslų klasifikacinėje lentelėje jau galima matyti fizikos ir biofizikos, chemijos ir biochemijos, medicinos mokslų vietas ir ryšius. Čia ypatinga vieta mokslų raidoje turėtų tekti biofizikai, kaip gyvųjų ir organizuotų sistemų teorijai. Gyvųjų sistemų teorinis mokslas, pastatytas ant kiekybinio-matematinio informatikos-kibernetikos pamato, XXI a. kaip tik ir turėtų lemti žmonių kasdienį gyvenimą, gyvenimo kultūrą. Gal kaip savo laiku fizika buvo industrinės visuomenės pamatinis teorinis mokslas, o chemija praktiniu-technologiniu, taip modernizuota sistemų biofizika turėtų tapti ateinančios biotechnologinės visuomenės teoriniu pagrindu.

Į gyvųjų sistemų teorijos pažinimo sferą patenka Žmogus ir žmonių visuomenė su savomis specifinėmis savybėmis. Todėl biofizika, kaip pamatinė gyvųjų ir organizuotų sistemų

gyvasis organizmas, žmogus, visuomenė (organizuota sistema), kaip ir kompiuteris, turi ir „hard'ą“ ir „soft'ą“. Tai būtini neatskiriami sudėtingos organizuotos sistemos komponentai – tam tikrų technologijų tikslingai organizuotos struktūros. Biologinė evoliucija yra tokių biotechnologijų natūrali raida. Kiekviena gyvybės būklė – speciali technologinė sistema išgyventi ir plėstis tam tikroje aplinkoje – ekologinėje sistemoje. Žmogaus civilizacijų technoraidos procesas yra smegenų organo neuroinformacinio – informacijos gamybos – kūrybos organo veiklos pasekmė. Tokiu būdu į technologiją mokslo požiūriu galima žiūrėti kaip į biofizikos metodologiją ir praktiką.

Ir gal jau matomi tokios biofizikos požiūrio iššūkiai?

Bus daugiau

KOSMOLOGIJOS MOKSLAI	KOSMOLOGIJOS MOKSLŲ ESMĖ	MATEMATIKOS MOKSLAI	Teorija		
			Taikymai		
		FIZINIAI MOKSLAI	Teorija		
			Taikymai		
	FIZIOLOGIJOS MOKSLAI	GAMTOS MOKSLAI	Teorija		
			Taikymai		
		MEDICINOS MOKSLAI	Teorija		
			Taikymai		
	NOOLOGIJOS MOKSLAI	FILOSOFIJOS MOKSLAI	FILOSOFIJOS mokslai apie esmę	Psichologija Ontologija	
			Moralės mokslai	Etika Teleziologija (Pareigos mokslas)	
			NOOTECHNIKOS MOKSLAI	Nootechniniai mokslai apie esmę	Technesitika (Menotyra) Gnosologija (Kalbotyra)
				Didaktikos mokslai	Literatūra Pedagogika
ETNOLOGIJOS MOKSLAI		Etnologiniai mokslai apie esmę	Etnologija Archeologija		
		Istorijos mokslai	Istorija Ierologija (Religijotika)		
VISUOMENĖS MOKSLAI		POLITIKOS MOKSLAI	Fiziniai visuomenės mokslai	Visuomeninė ekonomika Karybos menas	
			Etnogeniniai mokslai	Nomologija (Teisėtvara) Politika	

1 lentelė. Mokslo klasifikacija pagal André Mari Amperą

GRĮŽIMAS Į LIETUVOS KELIĄ

Deltuvos kultūros almanachui „ESKIZAI“ – 20 metų

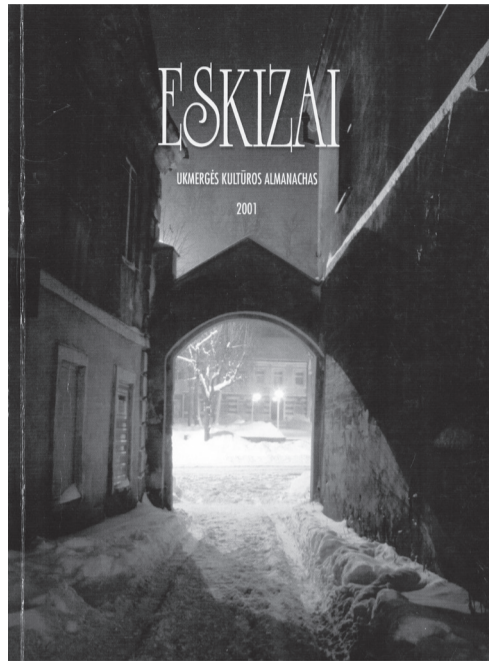
Prof. Ona VOVERIENĖ

Miestai, kaip ir žmonės, į mūsų gyvenimą ir širdis ateina per patirtą emociją, dažniausiai per pirmąjį įspūdį. Pažintis su Ukmergė atėjo per patirtą šoką, kai „Valstiečių laikraštys“ jau nepriklausomoje Lietuvoje pamačiau buvusią politinę kalinę, Magadano griežtojo režimo kankinę, Mariją Kinertaitę-Laugaliene teisme už groty... Mat poetas Vacys Reimeris, savo kūryboje giedojęs ditirambus komunistų partijai ir jos vėliavnešiams Leninui ir Stalinui, padavė politinę kalinę į teismą dėl jo garbės ir orumo įžeidimo. Tada supratau: komunizmo smėkla Lietuvoje nenugaišusi ir vis dar kalena savo kruvinais dantimis. O dvasinis genocidas vykdomas tokiomis pat metodais ir formomis, kaip ir sovietmečiu. Nudžiuginu, kad tada daugelis šviesiausių Lietuvos protų – rašytojas Kazys Saja, skulptorius Konstantinas Bogdanas, mons. Alfonsas Svarinskas ir nemažai kitų mūru stoji už politinę kalinę ir ją po daugelio teismų... apgynė. Tada, prisimenu, ir aš „nelikau stovėti po klevu“, pasiūniau į „Lietuvos Aidą“ straipsnį „Lietuviškosios Temidės sadizmas: bolševikinis relikvas ar teisėjo nuostata“ (Lietuvos Aidas. – 2001 m. spalio 30 d., p. 10).

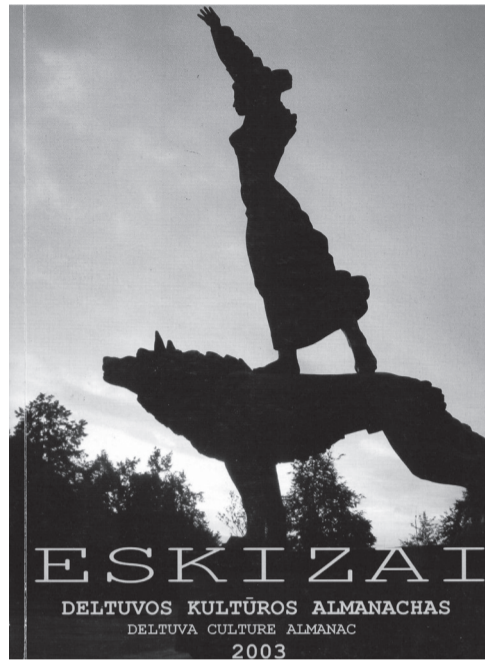
Nustebau, gavusi pakvietimą į Deltuvos kultūros almanacho „Eskizai“ leidybos dešimtmečio paminėjimą. Tada pirmą kartą parodoje ir pamačiau „Eskizus“. Vilniaus apskrities viršininkas Feliksas Kolosauskas savo kalboje pasidžiaugė Ukmergėje gimusiu almanachu, gražiai siejančiu savo puslapiuose mokslą ir meną, palygino pirmuosius kuklius „Eskizų“ numerius su paskutiniais – puošniais ir turiningais, pasveikino jauną jo leidėją ir iniciatorių Vytautą Česnaitį ir išreiškė viltį, kad almanachas sėkmingai atstovaus Lietuvos mokslui ir kultūrai dar daug metų. Akademikas Zigmas Zinkevičius kalbėjo apie žodžių „Ukmergė“ ir „Deltuva“ kilmę. Tada pirmą kartą ir sužinojau įdomią Deltuvos žemės istoriją. Ji aprašyta „Eskizuose“ publikuotose istorikų Henriko Lovmianskio, Gintauto Zabielos ir Tomo Baranausko darbuose.

Deltuva – istorinė lietuvių žemė, manoma, apėmusi dabartines Ukmergės, Deltuvos, Kavarsko, Anykščių, Kurklių, Utenos, Molėtų, Dubingių, Giedraičių, Vidieniškių, Balninkų, Šešuolių teritorijas. Deltuvos žemė minima Ipatijaus metraštyje, 1219 m. Lietuvos sutartyje su Haliču-Volyne, 1385 m. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose. Deltuvos pilį valdė karaliaus Mindaugo sūnus Vaišvilkas. Stiprėjant Lietuvos centralizuotai valdžiai, Deltuva perėjo didžiojo kunigaikščio žinion ir Deltuvos pilį nutelbė Ukmergės (iki 1333 m. Vilkmergė) pilis. H. Lovmianskio nuomone, Deltuvos žemė, beveik atitiko 1566 m. sudarytos Ukmergės apskrities ribas (Vytautas Žeimantas. Ukmergėje turiningai paminėtas Deltuvos kultūros almanacho „Eskizai“ dešimtmetis // Lietuvos Aidas. – 2004 m. kovo 30 d. P. 7).

Nuo tada „Eskizai“ pradėjo lankyti mano namus. Skaitant pirmuosius „Eskizų“ numerius ir stebint Ukmergės gyvenimą, jos dvasios formuotojų –

Almanacho „Eskizai“ viršeliai

rašytojų ir poetų kūrybą, Ukmergė man pasirodė beviltiškai nutautėjęs miestas, į kurį Lietuva, ta tikroji, ne komunistinė, kažin ar kada nors besugrįš. Paskutinis vilties spindulys užgeso, kai Ukmergę paliko talentingi žurnalistai Deimantas ir Loreta Jastremskai. Po eilinių rinkimų savo neviltingą ir dvasinį Ukmergės praradimą išliečiau straipsnyje „Šį kartą Lietuva dar į Ukmergę neužsuko“ (Lietuvos Aidas. – 2007 m. gegužės 26 d. P. 2).

Ėjo metai. „Eskizai“ paliko mano namus. Vienoje iš konferencijų sutiktas Vytautas Česnaitis, tarsi nieko nebūtų atsitikę, priėjo prie manęs, pasisveikino ir mįslingai tarė: „Pavasara...“ Ir tik 2012 m. kovo 23 d. iš tikrųjų išgirdau vieversio, atskridusio iš Ukmergės, giesmę... Vilniaus karininkų įgulos ramovėje buvo paminėtas Deltuvos kultūros almanacho „Eskizai“ leidybos 20-metis. Buvo sutiktas ir karališkais drabužiais aprengtas švytintis 21-asis „Eskizų“ numeris. Almanacho redakcinė kolegija suteikė galimybę įsigyti ir praleistus „Eskizų“ numerius.

Nors leidinio struktūra išlaikyta tokia pati (1. Ištakos, 2. Įžvalgos, 3. Raiška, 4. Ženkilai – jaunųjų kūryba, 5. Kronika), tačiau turinys, ypač pirmojo ir antrojo skyrių, pasikeitė iš esmės. Pirmuosiuose „Eskizų“ numeriuose buvo pateikti tik gilių Deltuvos viduramžių tyrinėjimai, o paskutiniuosiuose numeriuose jau skelbiami naujesni ir naujausių Lietuvos laikų tyrimai, kurių objektai – dvarų kultūra, jų architektūra, aplinka, Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920 m. kovos, jų didvyriai, rezistencija Deltuvos krašte pokariu, rezistencijos vadai ir didvyriai, Deltuvos krašto kultūros istorija, menininkų jubiliejai ir t. t. Visas 17-ojo „Eskizų“ numerio „Ištakų“ skyrius skirtas Šv. Petro ir Povilo bažnyčios istorijai (1607–2007). „Įžvalgose“ Veprių muziejininkas Jonas Žentelis supažindina su Veprių valsčiaus savanoriais, 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovų dalyviais Jonu Variakoju, Juozu Šarasku, Kaziu Dragūnevičiumi, Jonu Nastopka, kovojusiais su Lietuvą užpuolusia Raudonąja armija. Pateikiama ir kitų tyrimų.

Pasikeitė almanacho apimtis ir išvaizda. Jeigu pirmieji jo numeriai pasirodydavo vos kelių puslapių ir kukliai apipavidalinti, tai paskutiniai

almanacho redakcijos rengiami su didele meile ir pasiaukojimu tapo reprezentaciniais, solidūs leidiniai, kuriais ukmergiškiai pagrįstai gali didžiuotis. Tokiu leidiniu „Eskizai“ tapo ne tik dėl Ukmergės ir ukmergiškių istorikų ir tautotyrininkų, rašytojų ir poetų, bet ir talentingų fotomenininkų Albino Kulišiaus, Danieliaus Karaliaus, Romo Šaulio, Simonos Zvicevičiūtės, Gabrielės Tiškevičiūtės, Vytauto Česnaitio ir kitų darbų dėka. Jų kūryboje jau matau, girdžiu ir žaviuosiu naująją atgimusią Lietuvą.

Žingsnis po žingsnio „Eskizai“ tampa geriausiu ir gražiausiu Lietuvoje leidžiamu kultūrinio žurnalo, subtiliai siejančiu mokslą ir meną. Vytauto Urbonavičiaus, Saulės Urbonavičienės, Jono Matuso, Tomo Baranausko ir vyresniosios kartos ukmergiškių istorikų Jono Puzino, filosofo dr. Juozo Girniaus ir kitų tyrinėjimai, manau, spėjo tapti rimtais Lietuvos istorijos puslapiais, jaudinančiais besiveržiančius į mokslo aukštumas jaunus Lietuvos istorijos protus. O straipsniai apie žymiusius Deltuvos žmones – politikus, Lietuvos laisvės kovotojus, mokslininkus ir menininkus – prieškarinio nepriklausomos Lietuvos Prezidentą Antaną Smetoną, istoriką, Lietuvos patriotą išeivijoje Juozą Kapočių, visą savo gyvenimą ir turtą paskyrusį „Lietuvių enciklopedijos“ (1953–1985) leidybai, kalbininką akademiką Zigmą Zinkevičių, a. a. Lietuvos bičių karalių prof. Joną Balžeką, chemiką prof. Romualdą Baltrušį, jau minėtą straipsnio pradžioje partizanų ryšininkę mokytoją Mariją Kinertaitę-Laugaliene, mokytoją Janiną Jalinskaitę, Mordovijos griežtojo režimo lagerių kankinę, pokariu leidusią pagrindinį laikraštį „Laisvieji sakalai“, kitus Ukmergės krašto partizanus ir jų rėmėjus, – manau, duos akstiną ir kitų miestų istorikams, kraštotyrininkams ir tautotyrininkams susirūpinti savo krašto žymiausių žmonių likimais ir jų atminimo gaivinimu.

Skyriuje „Raiška“ publikuojama ukmergiškių kūryba – esė, apsakymai, humoreskos, eilėraščiai. Kaip tik ši almanacho dalis, leidžianti apčiuopti ir ukmergiškių dvasią, suvokti daug vykstančių psichologijos procesų, yra pati svarbiausia skaitytojui, besidominčiam krašto dvasiniu atgimimu, jo vadavimusi iš marksistinės-komu-

nistinės ideologijos.

Dėl ribotos straipsnio apimties neanalizuosiu visų pasirinktų ukmergiškių kūrybos žanrų, apsistosiu tik prie paties svarbiausiojo – poezijos, žmogaus dvasios šauksmo ir virpesių. Sprendžiant iš „Eskizų“ Deltuvoje yra daug poetų. Net keliuose „Eskizų“ numeriuose buvo paskelbti Romo Railos, Simo Švitros, Rasos Jaskelvičiūtės, Jolitos Tamošiūnaitės, Tomo Tereko ir dar daug kitų įdomių, ir nelabai įdomių, savitų, jau susiformavusių ir dar tik bandančių poezijos plunksną kūrėjų eilėraščiai.

Sigitas Geda mėgdavo sakyti, kad talentingas poetas – tai tautos pranašas, parodantis ne tik tautos kokybę, bet ir kryptį, kur link veda jos keliai ir takai. Lietuvos nepriklausomybės aušroje filosofas Vytautas Radžvilas viename iš savo straipsnių rašė, kad tik tikras inteligentas suvokia laisvės ir kultūros sąsajas, kad „laisvė nėra galėjimas daryti, ką nori“. Kultūra tą sąvoką, jos esmę pakoreguoja ir apriboja, nes „kultūra yra tai, kas kilnina, esant reikalui ir apriboja žemąsias įgimtas žmogaus galias, darančias jį ne kuriančią, o griauančią būtybę“. Tik kultūros normoms paklustanti laisvė įgyja naują kokybę – atsakomybę ir tampa atsakinga laisve. Kita vertus, pati kultūra yra viena iš pagrindinių laisvės reiškimosi formų, tačiau tik tiek, kiek ji sugeba riboti vadinamąją „absoliučią laisvę“. Todėl „inteligento“ sąvoka visada reiškia daugiau negu išsilavinimą, intelektą, gražias manieras. Lengva liudyti, kas yra, kaip yra ir koks yra mūsų gyvenimas. Tačiau „inteligento pašaukimas ir misija yra kita – rodyti, kaip turi būti“ (Vytautas Radžvilas. Sunki laisvės našta // Švyturys. – 1991, Nr. 3. P. 10–11). Svarbiausia, kad tai įmanoma daryti tik asmeniniu pavyzdžiu, savo kūryba ir niekaip kitaip (Ona Voverienė. Inteligentas ir nepriklausomybė // Lietuvos Aidas. – 2008 m. balandžio 14 d. P. 1, 5). Taigi poetas – Tautos dvasinių vertybių formuotojas, lemiantis ir visos tautos ateitį, todėl jis pats turi būti kultūros aukštumoje, jausti savo misijos atsakomybę.

O kokios Ukmergės poetų dvasinės vertybės? Nesu literatūros kritikė, todėl su malonumu perskaičiau Kristinos Sakalavičiūtės straipsnį apie Romo Railos poeziją. K. Sakalavičiūtė R. Railos

eilėraščius lygina su lašų skambėjimu erdvėje: „...ir tas skambėjimas sukuria ypatingą pasaulį... meditacijos, efemeriško jausmo ir skaidrių minties blyksnių“ (Kristina Sakalavičiūtė. Atėjęs brėžti saulės ženklą // Eskizai. – 2001. P. 88–90). Nors, kaip rašo straipsnio autorė, R. Railos „poezijos pasaulyje gražiai sutaria gamta ir kultūra, tačiau juntama gana aiški konfrontacija tarp kūrybos ir politinio bei socialinio žmogaus statuso“ (Ten pat). Ir aš girdėjau iš poeto sielos išsiveržiantį skausmą jo eilėmis, supratau, kad jau tada – 2001 m. – poetas prabudo. Pamatė, kas yra, kaip yra ir koks mūsų gyvenimas, kokį visiems mums, Tautai, pagal Konstituciją, valstybės suvereniui sukūrė buvusiuoju nomenklatūrininku, dabar jau kapitalistų, pačios Tautos išrinktų į valdžios olimpus, partija. Tačiau pamačiau ir kitką, kad R. Raila – ne kovotojas ir šauklys į kovą su blogiu, kokie buvo Bernardas Brazdžionis ir Kęstutis Genys.

Jau 21-me „Eskizų“ numeryje – puikūs Danutės Vaskelaitės eilėraščiai, kupini meilės tėviškei Šešuoliams, mažai Vilkmergėlei ir Šventosios gluosniui, gaudžioms jos Tėviškės pokario istorijoms, parašytoms eilėmis ir pasklidusioms keliuose jos eilėraščių rinkiniuose. Poetėi nereikia nei londonų, nei paryžių. Jai gera čia, tėviškėje, „kur kamanės ugnelė / ant kadagio riedančio žiedo“, kur malonu tyloj „žiūrėti ir rasą, / į tūkstančius žybsinčių saulėjų kruopelių / į tvenkinio vandenį, / rytą nubundantį, / į medžių kamienus, / nedrąsiai subrudusius... Žiūrėti į ažuolą, / saugantį žemę. Čia siela ramybė / ir išmintį semia“. Čia ir jos tapytų paveikslų fotografijos, harmonizuojančios su šviesa ir ramybe, sklindančia iš jos eilėraščių. Čia jau Lietuva, sugrįžusi ir prigludusi prie savo šventos Žemės...

Jubiliejaus progai linkime „Eskizų“ leidėjams, autoriams ir toliau žadinti ne tik ukmergiškius, bet ir visą mūsų Tautą, kad dvasinis atgimimas, prasidėjęs Ukmergėje, pasklistų po visą Lietuvą, žadintų iki šiol vis dar miegančius ar savęs neatradusius Prometėjus – mokslininkus, menininkus, gražios ir savitos lietuviškos kultūros kūrėjus.

VU Biotechnologijos instituto mokslininkų straipsnis – prestižiniame leidinyje

Vienas prestižiškiausių chemijos mokslo srities leidinių „Chemical Society Reviews“, kurio citavimo indeksas „Thompson Reuters Web of Science“ duomenų bazėje 2011 m. siekė 28,76, paskelbė VU Biotechnologijos instituto mokslininkų grupės apžvalginį straipsnį „5-hidroksimetilcitozinas – paslaptingoji epigenetinė žymė žinduolių DNR“.

Kviesinę apžvalgą žurnalui parengė Vilniaus universiteto Biotechnologijos instituto DNR modifikacijos tyrimų skyriaus vadovas prof. habil. dr. Saulius Klimašauskas kartu su šio skyriaus mokslininkėmis dr. Edita Kriukiene ir dr. Zita Liutkevičiūte. Apžvalgoje pateikiami duomenys apie šios nukleobazės susidarymo DNR ir tolimesnių virsmų biocheminius ir cheminius aspektus, analizės metodus, aptariamas jos biologinis vaidmuo ląstelių diferenciacijos, embriogenezės ir smegenų veiklos procesuose. Tai, kad 5-hidroksimetilcitozinas egzistuoja žinduolių DNR, buvo galutinai įrodyta tik 2009 m. ir nuo to laiko šioje srityje pasauliniu mastu vykdomi intensyvūs tyrimai, taip pat ir prof. S. Klimašausko vadovaujame skyriuje. Skyriaus mokslininkai glaudžiai bendradarbiauja su „Thermo Fisher Scientific“ kompanijos padaliniu Lietuvoje UAB „Fermentas“, siekdami naujų epigenetikos tyrimų priemonių komercinio panaudojimo.

Karališkosios chemijos draugijos (The Royal Society of Chemistry) leidyklos žurnale „Chemical Society Reviews“ skelbiamos naujausios ir aktualiausios pasaulyje chemijos mokslo krypties kritinės ir įvadinės apžvalgos.

Vilniaus universiteto informacija

Ištrauka iš straipsnio prestižiniame žurnale „Chemical Society Reviews“

Išrinkti nauji Lietuvos mokslų akademijos tikrieji nariai

2012 m. spalio 2 d. įvyko Lietuvos mokslų akademijos narių visuotinis rinkiminis susirinkimas, kuriame buvo išrinkta 14 Lietuvos mokslų akademijos tikrųjų narių.

Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius: Bonifacas Stundžia (kalbotyra), Vytautas Martinkus (literatūra), Giedrius Antanas Kuprevičius (muzikologija), Zenonas Norkus (sociologija).

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyrius: Gediminas Niaura (chemija), Gytis Juška (fizika), Antanas Laurinčikas (matematika).

Biologijos, medicinos ir geomokslų skyrius: Saulius Klimašauskas (biologija), Gediminas Motuza Matuzevičius (geologija), Aleksandras Laucevičius (medicina).

Žemės ūkio ir miškų mokslų skyrius: Pavelas Duchovskis (agronomija).

Technikos mokslų skyrius: Jurgis Kazimieras Staniškis (informatika ir elektronika), Minvydas Kazys Ragulskis (mechanika), Gintaris Kalkauskas (statybos inžinerija).

Lietuvos mokslų akademijos informacija

MODERNYBĖS IR TRADICIJOS SANKIRTOJE: apie baimes ir užuovėjas

■ Atkelta iš 7 p.

man buvo įdomūs pirmiausia savišvietos prasme.

ML. Bet į diskusiją su filosofais kažin kodėl nesivėlėte, nors jiems patiems tai būtų tik į naudą.

Algirdas. Norint kritikuoti, reikia turėti pakankamai amunicijos, Antraip būtų avantiūristiška ir pernelg drąsu, nes pranešėjai prie tų temų dirbo ne vieną dieną. Beje, ir man tenka be tiesioginio darbo dar studijuoti verslo informatikos magistrantūroje Mykolo Romerio universitete.

ML. Dėkoju Algirdui. Pats laikas pasidomėti, kas didžiausią įspūdį padarė Dovelė Bielevičiūtei, daug jėgų paaukojusiai stovyklos organizaciniam rūpesčiams?

Dovilė Bielevičiūtė. Labiausiai džiaugiuosi žmonėmis, su kuriais teko dirbti, organizuojant stovyklą. Atsirado keletas jaunesnių žmonių, kurie entuziastingai kibo į organizacinį darbą. Pirmiausia tai Gintarė, Anželika ir Rita. Šioje bendroje veikloje ir rūpesčiuose susidraugavome. O per tuos organizacinius reikalus nebuvo paprasta atsidėti vien pranešimų klausymui, nes pašamonėje vis kirbėjo mintis, kad dar kažko nepadarėm ar pamiršome.

Gintarė. Kolegos dėl organizavimo mums negailėjo gerų žodžių, nes jei klaidelių ir buvo, tai jų mes patys

nerodėme. Bet tarpusavyje apie tas pasitaikiusias klaidėles nemažai diskutavome.

ML. Nedidelės klaidelės tik puošia gyvenimą ir stiprina draugystę. Su dr. Jolanta Zabarskaite kaip tik kalbėjome apie tam tikrą klaidų naudą. Kalbos klaidas būtina įvesti į kompiuterių programas, kad tai padėtų išvengti klaidų, pavyzdžiui, tekstų

vertimo ar redagavimo darbe.

Gintarė. Svarbiausia, kad tarpusavyje ir su visais žmonėmis radome bendrą kalbą. Kadangi šiomet tapau doktorante, tai visos šios patirties semtis man labai svarbu, taip pat ir tos dvasios, kurią jaučiu stovyklą organizuojant ir jos darbe. Pranešimų temos man, dialektologei, buvo gana tolimos

nuo mano tiesioginių interesų. Visa mano tyrimų ašis – tarmės, tarmių paribai ir panašūs dalykai.

ML. Kiek suprantu, stovyklos siekis buvo ne tiek padėti kiekvieno iš dalyvių tiesioginiame darbe, jų atliekamuose tyrimuose, bet kaip tik humanitarinis ir filologinis užtaisas.

Gintarė. Būtent, svarbu plėsti

jaunų tyrėjų akiratį, nes užsisėdėjęs savo veiklos galias apriboja. Man patiko Vilmos Žaltauskaitės pranešimas „Lietuvių kalba Romos katalikų dvasininko kasdienybėje XIX a. pab. – XX a. pr.“ Sunku būtų buvę apsieiti be filosofų pranešimų, taip pat ir šioje mūsų diskusijoje jau ne kartą paminėtų.

ML. Būtent filosofų pranešimuose nuskambėjo bene daugiausia problemiški, gal ne visada pamatuotų ar net ginčytinų teiginių.

Gintarė. Gal ir nuskambėjo, bet man jų įžvalgos patiko, o tokių drąsių minčių mums kaip tik labiausiai reikia. Akademiškumas neturi minties sprauti į rėmus. Puikus buvo Europos Parlamento nario Algirdo Saudargo pranešimas „Ne(pri)pažinti lobiai. 1. Kaip randasi žodis. 2. Anapus žodžio“. Pranešime daug netikėto požiūrio, nes gamtos mokslų daktaras, biofizikas, per pateiktas schemas į daug ką kalbos moksle verčia pažvelgti naujai, kitu kampu. Daug kas man, kaip filologei, ne visai suprantama, nes mums tai nauja. Pavyzdys, koks platus turi būti mąstymas, o tos struktūros praverčia ne tik biofizikoje, apskritai gamtos moksluose, bet ir nagrinėjant kalbos dalykus.

Bus daugiau.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Julija Tuleikytė akimirksniui susimąstė, pristatydamą Zygmunto Baumano „takiają modernybę“, kuriai apibūdinti seniau taikytas postmodernizmo terminas

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.